

VIII. A MŰKÖDÉS ALAPVETŐ FELTÉTELEI

1. ELHELYEZÉS ÉS TÁRGYI FELTÉTELEK

Egy kisebbségi önkormányzat sikeres működésének – megítélésünk szerint – alapvető feltétele, hogy milyen körülmények között található az iroda, és milyen tárgyi eszközök állnak rendelkezésre a feladatok megoldásához. Ennek vizsgálata már csak azért is fontos, mivel a kisebbségi törvény szerint „a települési önkormányzat által létrehozott polgármesteri hivatal – a szervezeti és működési szabályzatban meghatározott módon – köteles a helyi kisebbségi önkormányzatok munkáját segíteni”.⁶³ A jogszabályban azonban nincs tételesen meghatározva, hogy az adott körülmények között mi számít megfelelőnek. Így ennek a jogszabályi előírásnak azonban – tapasztalataink szerint – gyakran nem sok köze van a valóban megfelelő, minőségi elhelyezéshez. Kezdődik ez azzal, hogy a települési önkormányzat „ideiglenesnek” tekinti az átadott irodát, hiszen a CKÖ megszűnése esetén az „visszaszállna” a települési önkormányzatra. Másrészt, különösen kis településeken, gyakran az önkormányzatnak is kevés a megfelelő, irodának alkalmas hely. Mindezek miatt gyakran csak valóban a „törvény betűjének a betartása” történik meg, igyekeznek a számukra legkevésbé megterhelő módon megoldani a kötelezettséget. Amennyiben rossznak ítélik a CKÖ-k a körülményeket, felvetődik a további kérdés: miért csak ennyit ad a települési önkormányzat? Lehet, hogy csak erre van lehetőségük, vagy nem tartják annyira fontosnak a kisebbségi önkormányzat sikeres működését? A 30 településre kiterjedő, interjúkkal is kombinált kutatásunkban erre is találtunk választ. Így találkoztunk tévesz-irodába száműzött CKÖ-vel, de üléseit kényszerűségből a kultúrházban tartó testülettel is, bár ők határozottan magukénak érezték az egész épületet. Volt olyan meglepő tapasztalatunk is, hogy az egyik megyeszékhelyen a többségében cigányok által lakott településrészen biztosítottak helyiséget a kisebbségi önkormányzat számára – gondolván, ott tudnak a legközvetlenebbül érintkezni közösségükkel –, de mi ezt az épületet bedeszkázva találtuk, és a környéken lakók csak megerősítettek abban a vélekedésünkben, hogy az irodát már évek óta nem használják. A megtalált CKÖ-vezető a következőt mondta erről:

„A CÖK irodája a sz. nyomortelep mellett van. Elég nagy az iroda, 60 m² vagy 80? És úgy üres, ahogy az Isten meghagyta. Egy-két rossz szekrény, leesett ajtókkal, ezt megkaptuk. Azonkívül a világon semmi. Meg van egy telefon. Ha tartottunk ott va-

⁶³ 28. §.

lamilyen összejövettel, akkor bejöttek azonnal az emberek, s hol részegen, hol józanul, szó szerint megfenyegettek, hogy mit képzelünk mi, mi az, hogy nem adunk lakást, ruhát, a gyerekeknek tanszereket? Azért vagyunk, hogy felmarkoljuk a sok pénzt. Tehát szó sem lehetett, hogy egy-egy ember oda lemenjen fogadóórát tartani.”

Kistelepülésen valóban ott biztosítottak helyet, ahol éppen volt:

„– Hol van az önkormányzat helyisége?

– Itt a szomszédban, ilyen házasságkötő terem, ott tartja az önkormányzat is meg a mi kisebbségeink is az üléseit, nincs külön helyiség. Ez nagyon rossz, mert egy vasárnap vagy szombaton, amikor mind akarnánk, akkor nem jó, akkor jönni kell elkérni a kulcsot – oda is adják, de az olyan, mint amikor valaki megy a fogászatra.”

Egy számunkra is meglepő megoldással azonban a település polgármestere igen elégedett volt:

„– A cigány kisebbségi önkormányzatnak nincs helye?

– Úgy van helye, hogy mi nem tudtunk biztosítani, abban maradtunk, hogy bérelnék helyiséget, és a kisebbségi önkormányzat elnökének elég nagy lakása van, ott van helyiségük.”

Érdemes megjegyezni azt is, hogy bérlőt és tulajdonost is csak egy-egy esetben találtunk ebben a mintában, a többieket szívességi használóként helyezték el. Ennek hátrányait azonban már többen szóvá tették, hiszen az elmúlt években – visszatekintve az előző ciklusra is – a települési önkormányzat nem egy esetben más irodát jelölt ki a kisebbségi testület számára, mivel más célra akarta felhasználni az éppen foglalt helyiséget. A megkérdezések során nem egy esetben indulatos, a politikai pártok befolyására utaló kijelentésekkel is találkozunk, amikor a „kilakoltatás” okait firtattuk. Hasonló elégedetlenség jellemezte a Heves megyei kisebbségi önkormányzatokat is, amint erről a megyében tevékenykedő kutatónk is beszámolt.⁶⁴ Ebben a megyében a tapasztalatok szerint a

„kisebbségi önkormányzatok alakulásakor a polgármesteri hivatal irodákat jelölt ki számukra, ám ők sérelemként élték meg az eltelt nyolc év alatt lezajlott, az irodákkal kapcsolatos hercehurcákat: a kapott irodák az esetek nagy többségében eleve elég rossz állapotú ingatlanok voltak. Az egyik ilyen irodát már életveszélyesnek nyilvánították (a polgármesteri hivatal szerint a kisebbségi önkormányzat lakta le, így új irodát nem is adott helyettük), a másik iroda beázott, falai penészesek, ezért a bútorokat átszállították a helyi művelődési ház alagsorában levő kicsi irodába. Az egyik településen az irodát azért költöztették kisebb helyre, mert az eredetileg az önkormányzat által biztosított, a CKÖ által felújított és berendezett tágasabb házrészre az önkormányzat Kht.-je tartott igényt (a polgármester ezt a lépést azzal indokolta, hogy a CKÖ csak viszonylag kevés időt töltött az irodájában, és mivel nem bonyolítanak kü-

⁶⁴ Kállai Gabriella: Tereptapasztalatok Heves megyében. In Kállai Ernő (szerk.): *A magyarországi cigány népesség helyzete a 21. század elején. Kutatási gyorsjelentések*. Budapest, 2003, MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 93–103.

lönösen nagy ügyfélforgalmat, a kisebb ház is megfelelő számukra a működéshez). Egy másik esetben a város egyik fiókkönyvtárával közös épületben kapott helyet az iroda, aminek egyetlen szépséghibája az volt, hogy meglehetősen távol esett a város központjától (a buszok a csúcsforgalom idején félóránként, egyébként óránként jártak), és még az sem volt elmondható, hogy a cigány lakosság lakóhelyéhez közel esett volna. Irodával való ellátottság tekintetében egyetlen kisebbségi önkormányzat volt elégedett: ők nagyobb irodát kaptak a városközpontban, a polgármesteri hivatal épületében. Az önkormányzat néhány kiselezett bútort is be is rendezte az irodát, a CKÖ pedig saját erőből kiegészítette azt számítógéppel, nyomtatóval. Az irodák berendezésénél, felszerelésénél a települési önkormányzatok nagy része többé-kevésbé, de vállalt valamiféle hozzájárulást, a rezi költségét is ők állják, viszont ebbe a telefonszámla általában nem tartozik bele, ez utóbbi minden esetben az önkormányzattal való megegyezés kérdése. A hat település kisebbségi önkormányzatának csupán fele rendelkezett telefonvonallal, számítógéppel és nyomtatóval, fénymásológép összesen két helyen fordult elő, internetes kapcsolattal pedig csupán egyetlen iroda rendelkezett (illetve tavasszal várták a bekötését). A terepmunkám során meglátogatott irodákban rend, tisztaság, nem túl régen festett falak fogadtak.”

A felszereltség tekintetében azonban elég rossz körülményekkel találkoztunk. Így ebben a felvételben, amely a második ciklusban készült, az irodabútorokkal való felszereltségről általában – de nem minden esetben – az önkormányzatok gondoskodtak, bár ez legtöbbször kimerült az „egy asztal meg néhány szék” kategóriájában. Sokkal fontosabb azonban az, hogy a modern ügyintézéshez szükséges milyen technikai eszközökkel voltak felszerelve az irodák. Hiszen ezzel már csak a legkritikább esetben szolgált a települési önkormányzat, így azt saját erőből kellett volna megoldaniuk a CKÖ-knek. A később bemutatandó egyéb tényezők mellett azonban nem meglepő, hogy az ilyen eszközökkel való ellátottság terén lesújtó állapotokat találtunk. A vizsgált CKÖ-k közül csak hatnak volt fénymásolója, alapvetően pályázati pénzből megvásárolva ezt, de Szabolcs megyében senkinek sem volt sajátja, még a megyeszékhelyen sem. Még inkább megdöbbentő, hogy 15 CKÖ egyáltalán nem volt számítógépe, bár úgy tűnt, hogyha lenne, akkor sem tudnának alkalmazott hiányában sokat kezdeni a masinával. Ebből az adatból szinte egyenesen következik, hogy 22 helyen nem volt internetelérhetőség sem. Mindezen adatok fényében meglepőnek mondható, hogy a megkérdezettek 27,6%-a még a kulturált ügyintézésre is alkalmasnak tartja ezeket a feltételeket, továbbá több mint 48%-uk „még megfelelőnek” véli a felszereltséget. Ebből az következtethető, mintha a többség meg lenne elégedve az adott lehetőségekkel, bár mindenkinek voltak ötletei a továbblépés érdekében. A fővárosiak voltak azonban leginkább elégedetlenek, és a leginkább elégedettek a Borsod megyeiek, pedig ott volt a legtöbb olyan CKÖ, ahol sem telefonvonal, sem számítógép, sem internetelérhetőség nem állt rendelkezésre.

Részletesebb adatokkal szolgált a nagymintás kutatásunk. A megkérdezett 100 cigány kisebbségi önkormányzat közül a jelenlegi ciklusban 41 település esetében a Polgármesteri Hivatalban nyertek elhelyezést a kisebbségi testületek, 58 település esetében pedig „egyéb helyen”. Mint említettük, az interjú

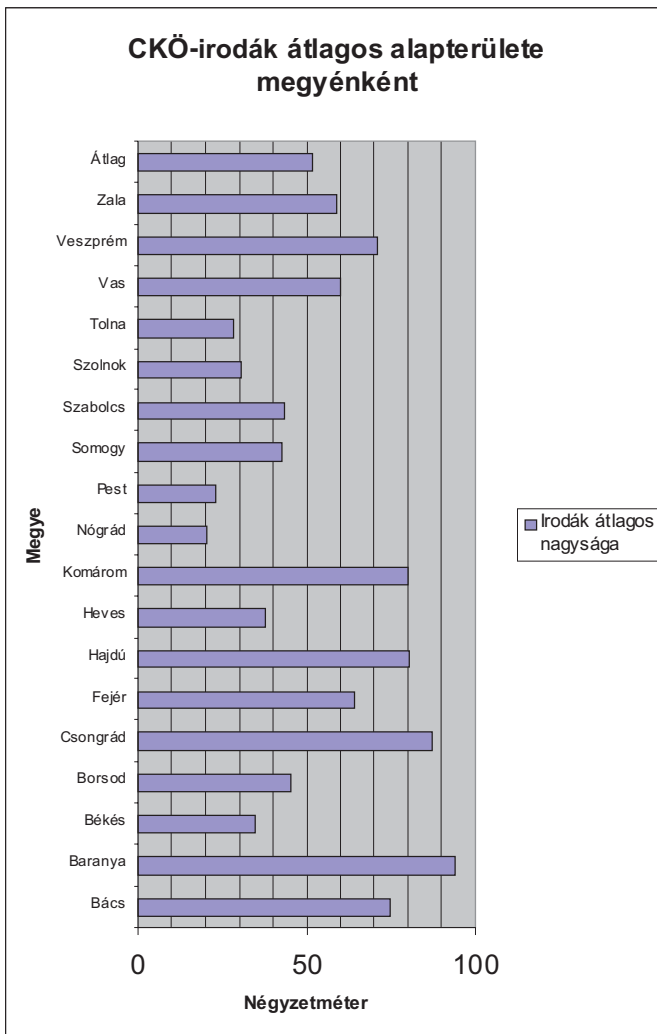
kutatásunkból tudjuk, hogy ez az „egyéb hely” jelenthet – különösen nagyobb településeken – néhány esetben a települési önkormányzat kezelésében levő irodaházat vagy bérleményt is, de jellegzetesen valamilyen más állandó funkcióval felruházott épületet kell ezen a kategórián érteni. Így beszélhetünk a település könyvtáráról, kultúrházáról, tévész-irodáról is. Későbbiekben majd látni fogjuk, itt a leginkább elégedetlenek a képviselők. Számottevő változás nem is történt ezen a területen, mivel a mutatók már 1994/95 esetében is teljesen hasonlóak voltak (40 és 58). Arra a kérdésünkre, hogy milyen minőségben használták régen és ma az irodáikat, a megkérdezettek 40%-a nem tudott válaszolni. A válaszolni tudók azonban döntő módon szívességi használatról szóltak, tehát a települési önkormányzat az önkormányzati és kisebbségi törvényben meghatározott célok érdekében adja át a kijelölt helyeket, de csak az CKÖ működésének idejére. Igen kevés a számuk azoknak a testületeknek, amelyek bérlőként – 1994/95-ben 13, jelenleg 10 testület esetében – használják irodáikat. Az interjúkutatásból tudjuk, hogy az ilyen esetek döntő többségében a települési önkormányzat bérlí ezeket az irodákat, mivel saját helyiségeikből nem tudnak juttatni a kisebbségi testületeknek. Tulajdonosok pedig még kevesebben – 1994/95-ben 5, jelenleg 7 település esetében – vannak a cigány kisebbségi önkormányzatok között. A tulajdonviszonyokról elmondható még, hogy az iroda céljára szolgáló helyiségről döntő módon a települési önkormányzatok rendelkeznek. A területi összefüggésekről még annyit elmondhatunk, hogy természetszerűleg a kisebb települések esetében meghatározóbb a Polgármesteri Hivatalban való elhelyezés, hiszen gyakran nincs más lehetőség az adott településnek. Nem meglepő módon, minél nagyobb egy település, annál inkább van lehetősége más típusú elhelyezésre is.

A CKÖ-k jelenlegi elhelyezése településtípus szerint:

		A CKÖ elhelyezkedése jelenleg		Összes
		Polgármesteri hivatalban	Egyéb helyen	
Településtípus	Megyeszékhely	1	7	8
	Város	4	20	24
	Község 1000 lakos felett	29	27	56
	Község 100 lakos alatt	7	4	11
Teljes		41	58	99

A CKÖ elhelyezésének kérdését sokkal fontosabbnak ítéljük, mint amennyire talán első látásra tűnhet. Hiszen mindkét esetnek – Polgármesteri Hivatalban vagy máshol – megvan a maga előnye és hátránya is. A Polgármesteri Hivatalban ugyanis rendelkezésre áll minden: ha nincs megfelelő irodai eszköze a CKÖ-nek, használhatják a hivatal felszerelését. Ha segítségre van szükség, vagy egyeztetni kell valamilyen tisztviselővel, gyakran elég, ha felmennek az

emeletre. De ez a helyzet azzal a veszéllyel is járhat – hiszen nem egy esetben tapasztaltuk –, hogy a kisebbségi testületek kezdik elveszteni önállóságukat, a tisztviselői kar „kézhez szoktatja” a romákat. Nem egy esetben hangzott el interjúban, hogy a település vezetői hívják össze a roma képviselőket, vezetik a jegyzőkönyvet, intéznek minden hivatali adminisztrációs ügyet. Ezt igen nagy veszélynek érezzük, hiszen a politikai szocializáció során fel kell nőniük a képviselőknek, mivel független és hatékony érdekképviseletre csak akkor lesznek képesek, ha maguk is megtanulják az alapvető ügyviteli ismereteket, és így a kiszolgáltatottságból fakadó befolyásolhatóságuk is csökken.

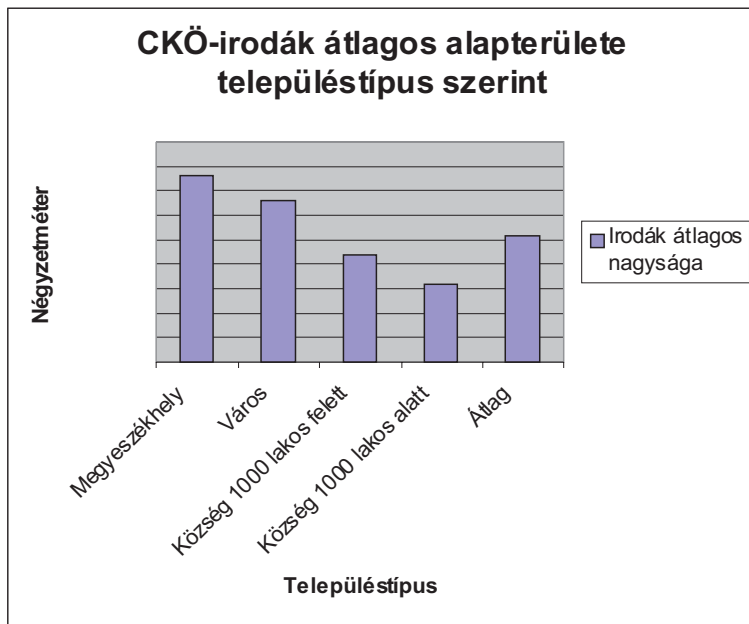

42. diagram

Hasonló fontosságúnak érezzük azt is, hogy mekkora terület áll a kisebbségi képviselők rendelkezésére ügyeik intézése során: nem mindegy, hogy egyetlen iroda néhány széssel⁶⁵ vagy külön tárgyaló-, ügyfélfogadó helyiség, esetleg kisebb-nagyobb rendezvények lebonyolítására is alkalmas terem áll rendelkezésükre.

A vizsgálat eredményei alapján a CKÖ irodáinak nagysága igen nagy változatosságot mutat az általunk megkérdezett településeken: így a 6 négyzetmétertől a 300 négyzetméterig szinte minden megtalálható, a többség azonban 20 és 100 négyzetméter közötti. A területi elhelyezkedés szempontjából lényeges eltéréseket is látunk a megyei átlag áttekintésekor. Az országos átlag 52 négyzetméter körül mozog, de ettől lényegesen nagyobb átlagot mutat Baranya, Csongrád, Hajdú-Bihar és Komárom megye. A legkisebb irodák pedig Pest és Nógrád megyében találhatók, lényegesen az átlag alatt.

Nem véletlen a településtípus szerinti különbség sem, hiszen a megyeszékhelyek adatai több mint kétszer akkora átlagot mutatnak, mint például az 1000 lakos alatti kistelepülések. Itt kell utalnunk újra arra az összefüggésre is, hogy a kistelepüléseken általában a Polgármesteri Hivatalban helyezik el a kisebbségi testületeket, míg a megyeszékhelyeken többségében valahol máshol, ebből következően valószínű, hogy nagyobb lehetősége van a CKÖ-nek a működésre.

43. diagram

⁶⁵ Vö. Kállai Ernő: *Az abonyi cigány kisebbségi önkormányzat*. I. m.

Az elhelyezéssel kapcsolatban megvizsgáltuk azt is, hogy az előbb említett nagyságú irodák hány helyiségből állnak. A válaszadók felénél az adott terület mindössze egyetlen helyiségből áll, 17 esetben kettőből, 7 esetben háromból és 9 esetben négy helyiség alkotja az iroda összterületét. Ha megnézzük a megyei átlagokat, látható, hogy az előbb említett magas átlagú területet felmutató megyékben a helyiségek átlaga viszont alacsony, így valószínűsíthető, hogy az ilyen nagy irodák, amelyek szinte egyetlen helyiségből állnak, nem is annyira irodák. Talán csak a büszkeség mondatta egy-egy olyan képviselővel, akik például a kultúrházban vannak elhelyezve, hogy a kisebbségi önkormányzat kizárólagos használatában van az egész terület. Erre utalnak azok az adatok is, amelyek a különböző helyiségek funkcióját és területét mutatják. Ennek során megkérdeztük, mekkora az a helyiség, ahol kifejezetten a hivatali ügyintézés folyik. Erre a kérdésre válaszolva a megkérdezett önkormányzatok közül 26-an határozottan azt válaszolták, hogy nincs a hivatali ügyintézésre szolgáló irodájuk.

A létező irodák területe 8 és 100 négyzetméter közötti, de az irodával rendelkező 65 CKÖ döntő többségének (ötvennek) 12 és 30 négyzetméter közötti a kifejezetten hivatali ügyintézésre szolgáló irodaterülete. 18 olyan CKÖ is van, ahol külön elnöki iroda is található, többségében 12 és 20 négyzetméter közötti. Továbbá 26-an mondták, hogy különálló, 10 és 50 négyzetméter közötti tárgyalóhelyiséggel, 25-en, hogy átlagosan ugyanakkora ügyfélfogadó helyiséggel (valószínűleg a kettőn ugyanazt értették, és ugyanarra a helyiségre gondoltak), továbbá 8-an, hogy 20 és 150 négyzetméter közötti rendezvényteremmel is rendelkeznek. Mindezekből látható, hogy a mintába került CKÖ-k kevesebb mint egyharmadának van a kulturált ügyintézéshez leginkább szükséges nemcsak területe, hanem megfelelő funkciókkal működő helyiségei, így elnöki irodája, de még inkább ügyfélfogadásra, megbeszélésekre alkalmas tárgyalója is. Igen kis számban, de azért léteznek olyan kisebbségi testületek, amelyeknek, elmondásuk szerint, saját rendezvénytermük is van, bár ennek állandóságában, kizárólagos használatában kicsit kételkedünk, tényleges voltát csak egy mélyebb kutatás tudná kideríteni. Összegezve a működéshez szükséges feltételek egy elemének – az elhelyezés minőségének – vizsgálata során szerzett tapasztalatainkat, úgy gondoljuk, hogy a sikeres működés lehetősége már ennél az alapvető kérdésnél is megbicsaklik.

Technikai feltételek

A következő lépésben megkérdeztük a kisebbségi önkormányzatokat, hogy munkájuk sikeres végzéséhez milyen technikai eszközök állnak a rendelkezésükre. Hiszen első nekifutásra nem szabad mélyreható következtetéseket levonni az elhelyezés minőségéből. Lehetséges, hogy bár az elhelyezés nagy kívánivalókat maga után, de a megfelelő felszereltség megléte – még ha összezsúfolva is kis vagy funkcionálisan nem megfelelően elkülönített helyen – és használata eljelentéktelenítheti az elhelyezésből fakadó gondokat.

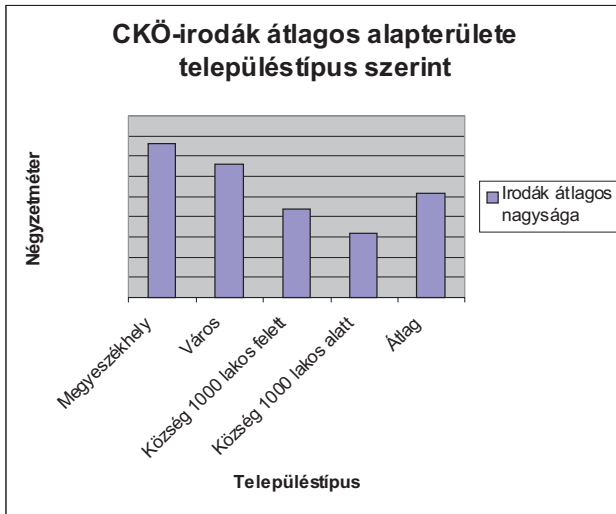
Így rögtön az elején azt kellett tapasztalunk, hogy a megkérdezettek több mint 60 százalékának nincs számítógépe, 27 helyen volt egy számítógép, 5 helyen kettő, illetve egy-egy helyen 10, illetve 13 is. Akik rendelkeztek ezzel a felszereléssel, általában pályázati úton szerezték be, de nem ritka, hogy az önkormányzat adományozta, vagy vásárolták maguknak. A számítógépen elkészített dokumentumok megjelenítéséhez szükséges nyomtatóval is – amelyet már döntően saját vagy pályázati forrásból szereztek be – természetesen azok rendelkeztek, akiknek sikerült a számítógépet is beszerezniük. Ezek után nem véletlen, hogy igen kevés volt az internet-hozzáférés. Ahol nincs számítógép, természetesen szóba sem jöhet, hiszen eszköz nélkül nem használható a világháló. De a megfelelő technikai háttérrel rendelkezők közül is csak 21 olyan CKÖ-t találtunk, akik saját forrásból, illetve pályázat vagy az önkormányzat segítségével részesei lehetnek a gyors információáramlásnak. Ezt a kérdést pedig kiemelten fontosnak tartjuk, nemcsak azért, mert a számítógépes háttér ma már a modern és gyors ügyintézés nélkülözhetetlen technikai feltétele, hanem azért is, mert fontos szerepet játszik a többszatornás finanszírozáshoz kapcsolódó pályázati rendszer működtetésében is. Az elmúlt évek során ugyanis alapvető kormányzati törekvés lett a pályázati lehetőségek elérésének elősegítése, méghozzá internetes portálokon keresztül, ilyen például a Romaweb, minisztériumok honlapjai. Mi is sokszor voltunk fültanúi konferenciákon, fórumokon – amikor a későn megismert pályázati lehetőségek miatt panaszkodtak kisebbségi képviselők – a következő kijelentéseknek: „De hát fenn van a weben, letölthető minden adatlap és a tájékoztató is.” A fentebb bemutatott technikai lehetőségek miatt már valóban kárt szenved a sikeres kisebbségi képviselet lehetősége. Ennek azonban más, nem elhanyagolható összefüggései is vannak, amire később még visszatérünk.

Ezek után azt tudakoltuk, vajon a kisebbségi testületeknek legalább megfelelőek-e az irodabútorai. 31 esetben azt válaszolták, hogy nincsenek kifejezetten a kisebbségi önkormányzat kizárólagos használatába adott bútoraik. Valószínűleg ezek azok az esetek, amikor egy teljesen más funkciójú – kultúrház, tévész-iroda stb. – helyiségbe beengedik néha a kisebbségi testületet is, hogy megtartsák ülésüket, vagy félfogadást tartsanak. Ezek után nem véletlen, hogy például a testületek 80 százalékának nincs fénymásoló berendezése. Meglepetést okozott, nem is annyira az internetes hálózat, hanem inkább a saját telefonvonal hiánya, ugyanis 54 testületnek nincs telefonvonala. Amelyeknek viszont van, azok döntő többségükben a Polgármesteri Hivatalban nyertek elhelyezést. A telefonkérdés pedig már szinte a „cigányok büdösek és lopnak” erősségű sztereotípiák közé kezd emelkedni, hiszen igen sok jegyzőtől-polgármestertől hallottuk: „*vagyonokat telefonálnak el*”.

Szerettük volna megtudni azt is, vajon a kisebbségi önkormányzatok, ha szűkében vannak a szükséges eszközöknek, használhatják-e a Polgármesteri Hivatal hasonló funkciójú készülékeit. A válaszokból kiderült – 88 esetben igen –, hogy ilyen módon próbálják áthidalni a hiányosságokat. De megítélésünk szerint – mint már utaltunk rá – ez a körülmény is hátráltathatja az önállóság kialakulását.

Próbáltuk kideríteni, hogy az irodai eszközök átlagos számát mennyire befolyásolják a területi különbségek. Az analízisünk erős összefüggést mutatott regionális és településtípus szerinti csoportosításban is.

44. diagram

A fenti ábrából látható, hogy a rosszabb gazdasági mutatójú keleti országrészben, különösen az „Észak” régióban sokkal rosszabb a helyzet, mint a Dunától nyugatra. Még inkább láthatók a különbségek településtípusok szerint.

45. diagram

Egyértelműen a megyeszékhelyeken levő irodák a legjobban ellátottak, a községi lehetőségek pedig mélyen ez alatt vannak, az adott település lehetőségeinek függvényében.

Az elhelyezés és a tárgyi feltételek értékelése

Az infrastruktúrára vonatkozó kérdések végén megkértük a CKÖ-elnököket, hogy minősítsék, mennyire elégedettek az elhelyezéssel és a felszereléssel, vagyis a sikeres működéshez elengedhetetlen technikai feltételekkel. A válaszadó 21 százaléka szerint a meglévő tárgyi és elhelyezési feltételek alkalmasak a kulturált ügyintézésre, 26 százaléka pedig még a működés alapvető feltételeit sem látja a jelenlegi állapotok között. A többiek szerint „még megfelelőek” az állapotok. A felsorolt adatok jól mutatják a kialakult helyzetet. A 26 elégedetlen válaszadó esetében gondoljunk – és vessük össze a már ismertetett adatokkal – arra a 26 CKÖ-re, amelyek elmondása szerint nincs kifejezetten ügyintézésre alkalmas irodájuk, az elégedett 21 CKÖ esetében pedig azokra, akiknek van külön tárgyalójuk, elnöki irodájuk, van számítógépük nyomtatóval, és akár internet segítségével is intézhetik a CKÖ ügyeit. Megkérdeztük, hogy az önkormányzattól kapott vagyontárgyak mennyire befolyásolják a munkavégzés sikerességét, tehát milyen mértékben függenek a település jóindulatától. A válaszadók 17 százaléka szerint az önkormányzat segítsége nélkül a működés egyáltalán nem lenne elképzelhető, 24 százalék szerint pedig az általuk nyújtottak döntő módon hozzájárulnak tevékenységükhöz. Összességében tehát a CKÖ-k több mint 40 százaléka esetében az önkormányzat hozzájárulása nélkül a kisebbségi testületek feladata gyakorlatilag teljesíthetetlen lenne.

Ha összegezni szeretnénk a működés egyik alapvető tényezőjéről (elhelyezés és a tárgyi feltételek) megszerzett ismereteinket, akkor két típusú cigány kisebbségi önkormányzat képe rajzolódik ki előttünk. Az első típusba – amely a CKÖ-k kevesebb mint egyharmadát jelenti – azok tartoznak, amelyek az ügyintézéshez nem csak elegendően nagy, 60–80 négyzetméter nagyságú irodával rendelkeznek, hanem funkcionálisan is elkülönített helyiségeket használnak, van ügyintézésre alkalmas irodájuk, ügyfélfogadó-tárgyaló helyiségük, esetleg külön elnöki irodájuk vagy rendezvényteremük is. Ezek az önkormányzatok rendelkeznek számítógéppel, többségük internet-hozzáféréssel is. Bár nagymértékben függenek a felsorolt feltételek megteremtésében a helyi önkormányzatok jóindulatától, általában valamilyen külön épületben helyezték el őket, mivel alapvetően a jobban finanszírozott megyeszékhelyeken és nagyobb városokban találhatóak. A másik típus – és ez a CKÖ-k több mint kétharmadát jelenti – kb. 30–50 négyzetméter nagyságú, általában egyetlen helyiségből álló irodában léteznek, amelyek többségében a helyi Polgármesteri Hivatalban találhatóak. Döntő többségüknek nincs számítógépe, ebből következőleg internet-hozzáférése sem, sőt többnyire még saját telefonvonala sincs. Ezeknek, az általában kisvárosokban vagy még inkább községekben levő CKÖ-knek a működése attól függ, hogy a Polgármesteri Hivatal hozzájárul-e

az éppen szükséges infrastruktúra használatához. Ezzel pedig jócskán csorbul önállóságuk, és a feltételek nem megfelelő volta miatt csupán távoli szemlélői lehetnek a pénzbevétel és ezáltal több programot jelentő, pályázatokhoz kapcsolódó finanszírozási lehetőségeknek.

2. PÉNZÜGYI FELTÉTELEK ÉS GAZDÁLKODÁS

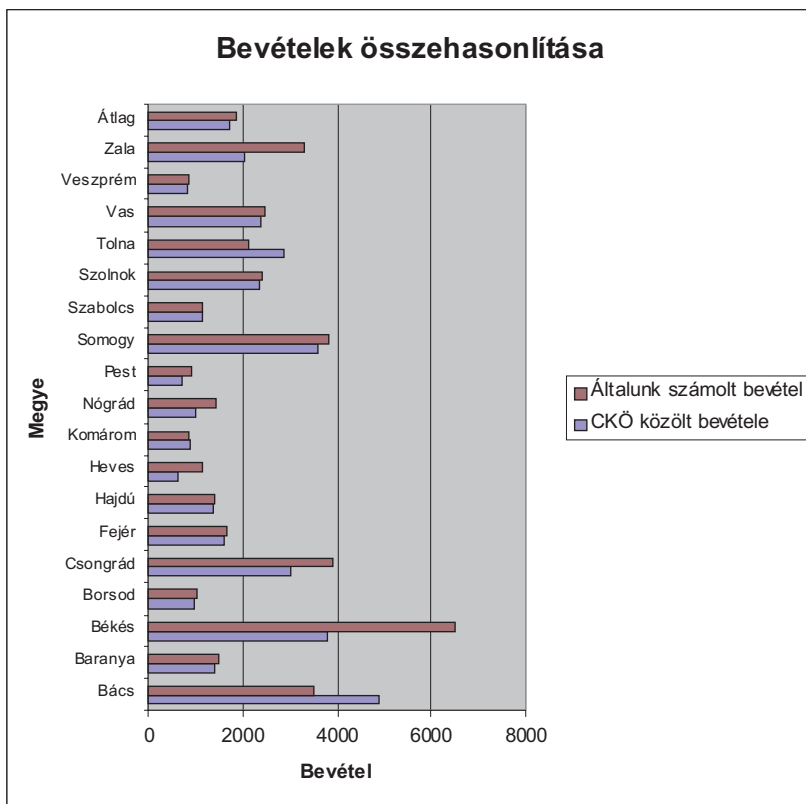
Vizsgálatunk során külön nagy egységet képezett a helyi kisebbségi önkormányzatok finanszírozási rendszere mint a működési feltételek egyik meghatározó tényezője. Az elmúlt években ugyanis a sokak által demokratikusnak és megfelelőnek tartott, míg mások által teljesen alkalmatlannak minősített „többszornás finanszírozás” értékelése megosztotta a CKÖ-ket is. Ennek a finanszírozási formának a lényegét a következőkben foglalhatjuk össze: az állam minden helyi kisebbségi önkormányzat számára negyedéves ütemezéssel, kötelezően kifizetendő állami normatíváról gondoskodik az éves költségvetésben minden (tehát nem csak cigány) kisebbségi önkormányzat számára. Ez az összeg 2001-ben 628 ezer, 2002-ben 655 ezer, 2003-ban 680 ezer, 2004-ben 714 ezer forint volt; ezt egyrészt saját belátásának megfelelően kiegészítheti a helyi önkormányzat, másrészt a kisebbségi testület is növelheti az összeget a pályázatokból és minden lehetséges forrásból megszerzett támogatásokkal. Természetesen az állami normatíván kívül minden csak esetleges. A településtől kapott támogatás nagysága azonban sok mindentől függ. Elsősorban attól, hogy maga a helyi önkormányzat képes-e a támogatásra. Nem árulunk el nagy titkot azzal, hogy Magyarországon különösen a kisebb települések esetében általánosságban jellemző a forráshiány. Ezért a legnagyobb jó szándék ellenére sem biztos, hogy támogatni tudják a kisebbségi önkormányzatokat, különösen ha olyan településről van szó, ahol akár 6-8 kisebbségnek is van önkormányzata. Fontos szempont továbbá, hogy e tekintetben meghatározóak a személyes kapcsolatok. Ha ellentét van a polgármester vagy a képviselő-testület tagjai és a CKÖ tagjai között, igen kicsi az esély a támogatás elnyerésére. Ez pedig – a kutatás tapasztalatai szerint – „felpuhíthatja” a harcos, érdekvényesítő és érdekvédő tevékenységet. Teljesen hasonló a helyzet az országos, nagy pályázatok esetében is.

A bevételi oldal

A 30 településre vonatkozó kutatásunk során igyekeztünk megtudni a CKÖ-k gazdálkodására vonatkozó adatokat: összes éves bevételként 600 ezer és 11 millió közötti összegeket kaptunk, mindazonáltal az adatok igen nehezen értékelhetőnek tűntek. Ezért a 100 település vizsgálat során új módszert alkalmaztunk, és csoportosítva a dolgokat, már igen érdekes eredményekre jutottunk.

Ennél az adatfelvételnél nem kértük, hogy a kisebbségi önkormányzatok mondják meg, mennyi az éves normatíva összege (mert ebben nagyon rossz ta-

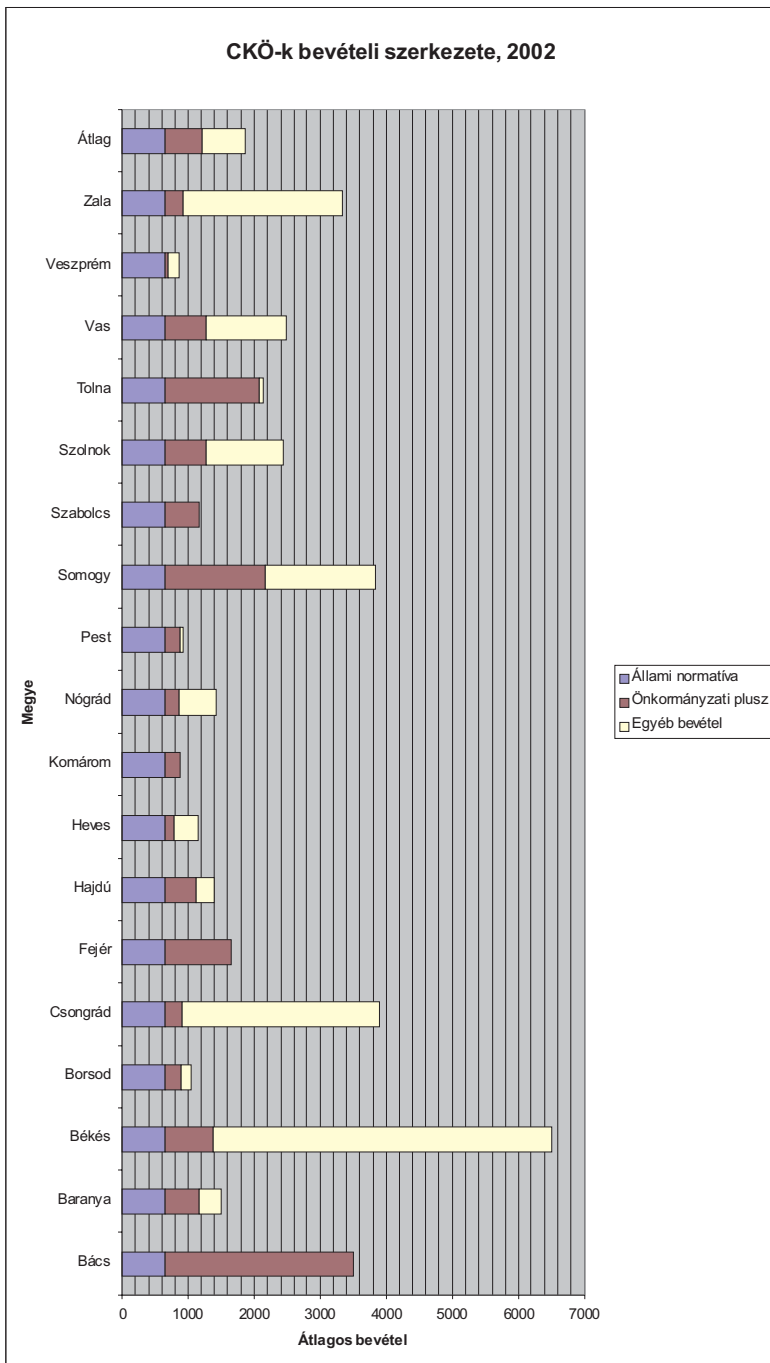
pasztalataink voltak). Később azonban már nem csodálkoztunk, mikor a települési önkormányzatok többsége sem tudta megmondani a pontos összeget. Így 2002-re vonatkozólag azt kértük, hogy közöljék a települési önkormányzattól kapott kiegészítő támogatás összegét, valamint az egyéb bevételeket – később ezt részleteiben beszámoltattuk is – és a teljes évi bevétel összegét. Ez utóbbi alapvetően tartalmazta már az állami normatívát is.

46. diagram

Ellenőrzésképpen mi is összesítettük az általuk közölt részadatokat, ehhez hozzáadtuk az éves normatíva összegét, és az így kapott összeget összehasonlítottuk az általuk közölt éves bevétel nagyságával. A grafikonon is jól látható, igazán nagy eltérést csak egy-két esetben találtunk, ami azt jelzi számunkra, hogy a kisebbségi önkormányzatok tudnak a normatíva összegéről, hozzá is számolják a teljes éves összeghez, csak azt nem tudják pontosan, mi is az. Hiszen az önkormányzattól kapják közvetlenül, és nehezen különítik el más, szintén ezen az úton kapott pénztől.

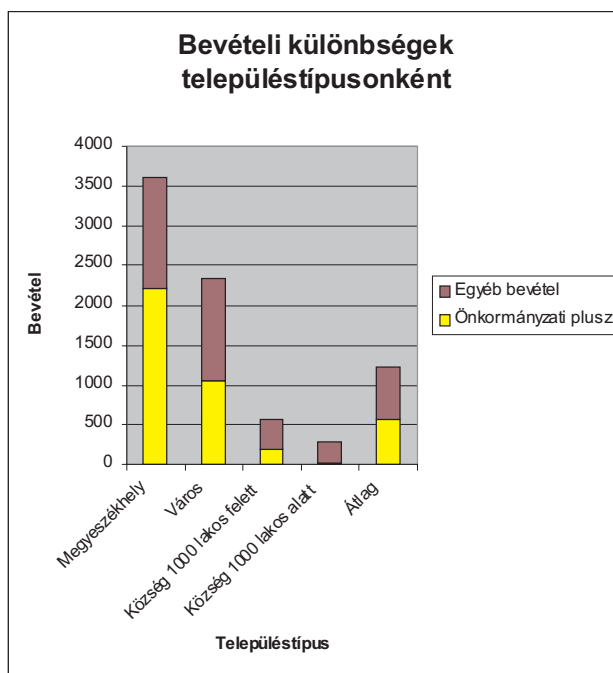
Ezek után megvizsgáltuk a bevételek átlagos alakulását, és ennek szerkezetét is.

47. diagram

Az elemzés során kiderült, hogy a legtöbb kisebbségi önkormányzatnak megyei összehasonlításban hasonló a bevétele. Ez az összeg megyénként átlagosan valamivel több mint 1 712 000 forint. Természetesen vannak egészen kiugró példák is. Így például a Békés megyei testületek 2002-ben az átlagnak majdnem négyszerese felett diszponálhattak, azaz közel 6 és fél millió forinttal, de a Csongrád, a Somogy (közel 4 millió forint) és a Zala (több mint 3 millió forint) megyei CKÖ-k is igen szép összeggel tudtak gazdálkodni. Mindezek mellett a cigány lakosság száma szempontjából fontos Borsod, Szabolcs vagy Pest megyének is szemmel láthatólag kevés a bevétele.

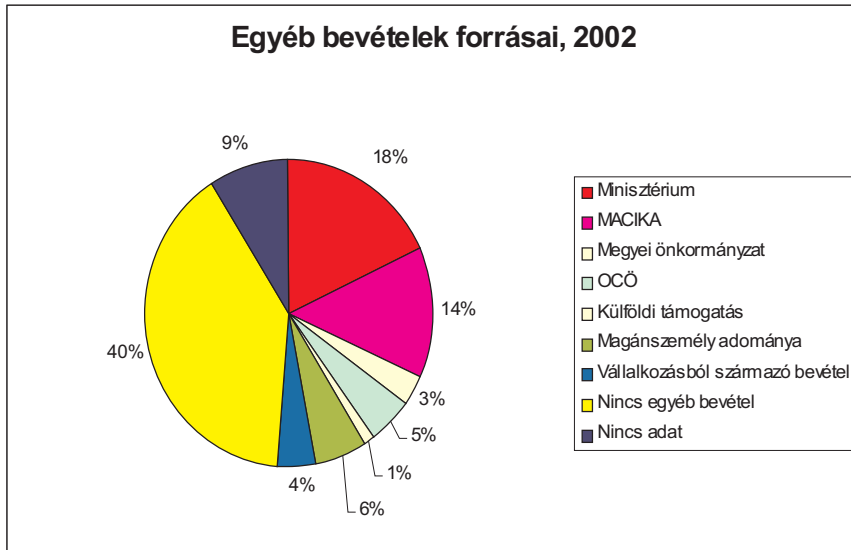
Jól kitapinthatók a településtípusok között meglévő különbségek is: így a megyeszékhelyek számára az 1000 lakos alatti településekhez viszonyítva közel ötször annyi pénz áll a rendelkezésére, de a település nagyságával növekedve, emelkedik a bevétel összege is.

48. diagram

Az ilyen nagy bevételkülönbségek egyik okát annak szerkezetében kereshetjük. Amint az előző két grafikonnál is látható, létezik az állami normatíva, amely a településnagyságtól és a nemzetiségek számától függetlenül ugyanakkora. Az önkormányzatoktól kapható és kapott plusz támogatásokban már lényeges eltérés tapasztalható. Így a kistelepülések, amelyek maguk is forráshiánnyosak, igen kevésbé tudják támogatni a kisebbségi önkormányzatokat. Míg egy megyeszékhelynek átlagosan nem megerőltető, hogy évente 2-3 milliót ad-

jon a CKÖ-nek, addig ez az átlagos kistelepülések esetében nem éri el a 10 ezer forintot sem. Néhány megyében pedig az átlagosnál lényegesen nagyobb ez a kiegészítő támogatás, a legfontosabbnak azonban a településtípus szerinti különbségeket érezzük. Meghatározó a már említett jó vagy rossz kapcsolat is a polgármester és a CKÖ között, itt is elsősorban a kistelepülések esetében, az intenzívebb személyes kapcsolatok miatt.

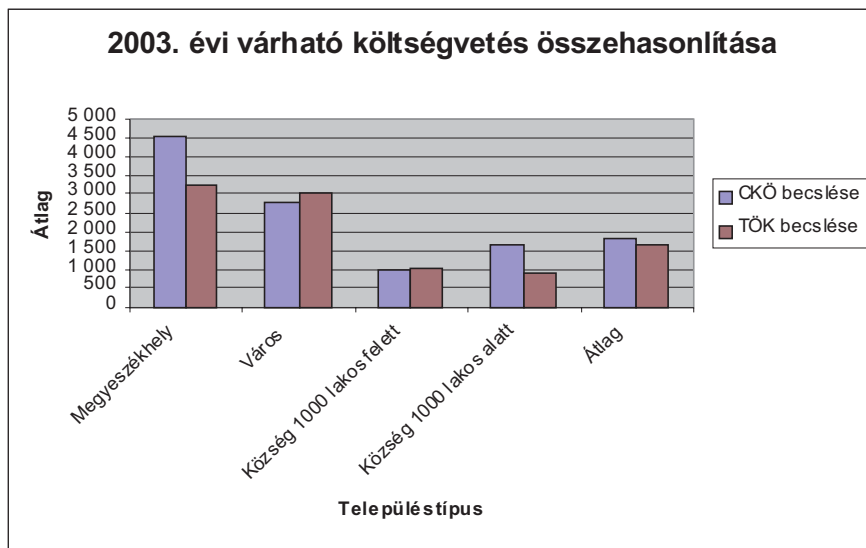
49. diagram

A megyei összesítéskből az is látható, hogy létezik – és bizony igen nagy – különbség az ún. egyéb bevételek között is. A már említett „nagy bevételek” esetében is ennek az összetevőnek van meghatározó szerepe. Ez a kategória valamely minisztériumtól a legnagyobb arányban érkező támogatást jelenti – mintánkban 18 ilyen önkormányzat volt –, amelyet döntő többségében valamilyen kulturális rendezvény megtartására szántak. A minisztériumtól érkező támogatások többségében – 15 esetben – 50 ezer és 400 ezer forint között mozogtak, de volt közöttük két és fél milliós támogatás is. A második legnagyobb pályázati támogató a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány (MACIKA), amellyel 14 önkormányzat állt sikeres kapcsolatban. Ők általában megélhetéshez kapcsolódó programok szervezéséhez nyújtottak 60 ezer és több mint 3 millió közötti összegben támogatást. A megyei önkormányzatoknak igen kis szerepe van a finanszírozásban – mind a kutatás eredményei alapján, mind a CKÖ-elnökök véleménye szerint –, ennél még a helyi önkormányzatok is többet adtak, általában kulturális célra. Adományként jelenik meg az a néhány eset, amelyben az Országos Cigány Önkormányzat (OCÖ) nem számottevő, 30 ezer és 600 ezer forint közötti értékben juttatott vetőmagot és egyéb, a megélhetési programhoz kapcsolódó dolgot 5 helyi kisebbségi önkormányzat-

nak. Egy esetben előfordult külföldi támogatás is. Ez rendkívül ritka a romák esetében, köztudomású ugyanis, hogy nincs anyaországuk, amivel egy bevételi forrástól esnek. Ha mégis létezik ilyen típusú támogatás, ez általában különböző külföldi székhelyű alapítványok pályázatának elnyerését vagy még inkább valamelyik magyarországi alapítvány által külföldről érkező támogatások továbbosztását jelenti. Elvértve előfordul még magánszemély által juttatott adomány is, alapvetően táborozásra, gyerekek számára szétosztandó dolgokkal. Néhány kisebbségi önkormányzat vállalkozást is folytat, amiből akár milliós nagyságrendű bevétel is származhat; ez általában valamilyen munkahelyteremtő tevékenység során megvalósuló kisüzemet (varroda, raklapüzem) takar.

Látható a grafikonon is, hogy a CKÖ-k közel felének azonban semmilyen egyéb bevétele nincs. Ennek több oka is lehet, de a kutatás adatai alapján elsődleges a személyes kapcsolatok hiánya, miként a sikeres pénzszerzőknél éppen ennek megléte a meghatározó, illetve a CKÖ-tagok ügyessége is. Nagyon fontos, hogy van-e az adott település kisebbségi önkormányzatában országosan is ismert roma politikus. Talán nem véletlen, hogy a legjobban finanszírozott, legmagasabb költségvetésű települési CKÖ-k közé tartozik Szolnok, Nagykanizsa, Bátorfyerenye kisebbségi testülete.

Természetesen megkérdeztük, milyen bevétel nagyságra számítanak a 2003. évben,⁶⁶ van-e előrelépés ebben a vonatkozásban; ezt a kérdést a települési önkormányzatoknak is feltettük, és összevetettük a kapott eredményeket.

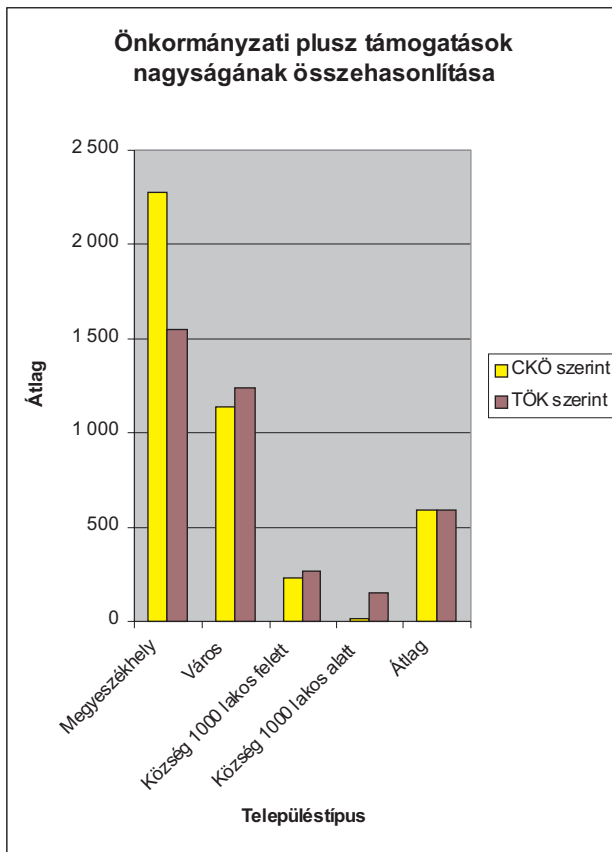

50. diagram

⁶⁶ Csak valószínűsíteni lehetett az adatokat, mivel a felvétel 2003 nyarán készült.

A kisebbségi önkormányzatok optimistán vélekedtek, átlagosan 100 ezer forint feletti bevételben reménykedtek. Településtípusok szerint vizsgálva a kérdést, leginkább a megyeszékhelyek és a kisközségek kisebbségi testületei voltak bizakodók.

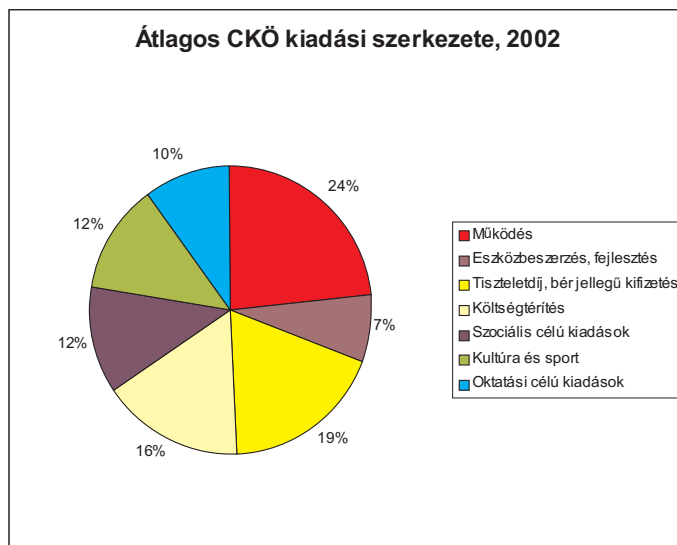
51. diagram

Az önkormányzati plusztámogatások tekintetében is történt átlagosan 30 ezer forint előrelépés, és ez már nem csupán vélekedés, hiszen ekkor már ismertek voltak a települési költségvetések, bár a megyeszékhelyek itt is általában többről nyilatkoztak, mint az adott települések kisebbségi önkormányzatai.

Mindezek alapján elmondható, hogy évente kismértékű előrelépés tapasztalható a költségvetési tételek nagyságában is – különösen, ha összevetjük az első ciklus adataival –, de mindezek mellett rendkívül nagyok a különbségek mind a bevételek nagyságában, mind a bevételek szerkezetében. Így különösen a kisebb települések esetében fordul elő, hogy kizárólag az állami normatívából kell gazdálkodniuk.

A kiadási oldal

A bevételek után vizsgáljuk meg a kiadási oldalt. Különösen arra voltunk kíváncsiak, hogy a nagyobb költségvetésű települések mire költik a megszerzett összeget. Az állami normatívával gazdálkodók esetében a dolog nem lehetett kérdéses, hiszen az összeg legfeljebb csak a vegetálásra elegendő. Előre kell bocsátanunk azt is, hogy szándékosan nem az összegek pontos megnevezését kértük a CKÖ-vezetőktől, hiszen korábbi kutatásaink alapján tudtuk, hogy ettől nagyon idegenkednek, vagy bizonytalanok ezen a téren. Ezért a legtöbb esetben azt kértük, hogy mondják meg, a teljes költségvetésük hány százalékát fordították bizonyos típusú kiadásokra. Így nagyon készsleges volt mindenki, mi pedig a bevételi adatokból számoltunk visszafelé az elemzés során. Ebben az esetben az értékek természetesen nem forintra pontos összegeket, hanem nagyságrendeket jelölnek.

52. diagram

Hétféle tételt különíthetünk el, ha megnézzük a kisebbségi önkormányzatok átlagos kiadási szerkezetét. Elsőként a működésre fordított összeggel, átlagosan is a legnagyobb kiadási tétellel találkozunk. Ez nem véletlen, mivel ezek a kiadások a működés alapjai, ezek nélkül nem nagyon lehetne még megfelelő irodai működésről sem beszélni. Tartalmilag ez elsősorban a CKÖ-iroda fenntartásával és működtetésével kapcsolatos költségeket takarja. Idetartozik a bérleti díjtól kezdve a telefonszámla és az egyéb közüzemi számlák kifizetése, a nyomtatópapír beszerzése stb. 44 település esetében a költségvetés 10–30%-a között költenek ezekre a dolgokra, de volt 11 olyan CKÖ is, amelyek szinte teljes költségvetésüket erre a célra fordították. Fontosnak tűnő

adat az is, hogy 26 településen szinte semmit nem fordítanak működési költségekre. Ennek két oka van: vagy a települési önkormányzat nem nagyon kér semmit az általában a Polgármesteri Hivatalban elhelyezkedő irodák fenntartásáért, vagy sokkal fontosabbnak tartják másra fordítani a meglévő költségvetést. Mi mindkettővel találkoztunk.

Második tétel az eszközbeszerzés, -fejlesztés, amelyre igen nagy szükség is lenne, tekintetbe véve például a számítógépes ellátottságot. Ennek ellenére átlagosan a költségvetések 7 százalékát fordítják erre a célra, ami igen kis összegnek tűnik, legfeljebb egy közepes minőségű számítógép árának felel meg. Még érdekesebb, hogy a települések felénél egyáltalán nincs ilyen típusú kiadás. Ennek szintén oka lehet a pénzhiány, de találkoztunk más nézetekkel is. Interjú kutatásunk során az egyik CKÖ-elnök arra a kérdésre, hogy mikor szereznek be számítógépet a korszerűbb munkavégzéshez, azt válaszolta: „Nincs rá szükségünk, úgysem ért hozzá senki. A múltkor is kitanítattunk egy fiatalasszonyt, aki munkanélküli volt, de miután megszerezte a szakmát, kapott állást, és nem foglalkozott velünk. Ezért nem érdemes erre költeni, hiszen közülünk senki nem ért hozzá.” Így a jövőbe mutató befektetésekre sok esetben még nincs lehetőség, vagy még nem is ismerték fel ennek szükségességét.

Országosan is széles körű érdeklődésre tart számot a bér jellegű kifizetések, a tiszteletdíjak kérdése. Idetartozik még az ún. költségtérítés is, amelyet sokan szintén a képviselőknek juttatott rejtett pénzeknek tartanak.⁶⁷ Gyakran elhangzó vélemény, hogy erről, az állami pénzek felvételéről szól az önkormányzati rendszer, amit igazi „etnobiznisznek” gondolnak. Az átlagos költségvetésben a két tétel a teljes költségvetések egyharmadát jelenti. Ha ezt összehasonlítjuk a későbbiekben ismertetendő, a képviselőkre lebontott tiszteletdíj és költségtérítés összegével – figyelembe véve a körülményeket –, akkor az itteni átlag megfelel az ott megjelölt átlagos összegnek. Mindezek mellett valóban elgondolkodtató, hogy a működés – ha kiterjesztve hozzáadjuk még a tiszteletdíjak és a költségtérítések összegét is – felemészti egy átlagos CKÖ költségvetésének felét. És a jogszabályokban megfogalmazott célok még csak ezután következnek.

Három tétel maradt még a kiadási oldalon. Az oktatási célú kiadások, amelyek alapesetben nemzeti iskolák fenntartására, finanszírozására, esetleg különböző, nemzeti oktatási programok (nyelvoktatás, népművelési oktatás, tanárok továbbképzése stb.) támogatására szolgálnának. Reálisan azonban afféle bújtatott szociális támogatásról van szó, ami elsősorban füzetsomagok, tankönyvek és tanszerek megvásárlását, illetve jobb esetben ösztöndíj juttatását jelenti a cigány tanulók számára. Ennél bevallottan többet, azaz 12 százalékot költenek nyíltan is szociális típusú támogatásokra. A kutatás szerint idetartozik a gyógyszervásárláshoz nyújtott gyorssegély, a tüzelő beszerzésének segítése, a munkahely-teremtési kísérletek, valamint a mindenki által rendkívüli fontosságúnak tartott Mikulás-csomag finanszírozása is. Pedig en-

⁶⁷ Idetartoznak még az alkalmazottaknak járó bér jellegű kifizetések is, de ők igen kis számban vannak csak. Kérdésükre a későbbiekben még kitérünk.

nél az utóbbi két kategóriánál egyáltalán nem a kisebbségi önkormányzat feladatairól van szó, hanem ezeknek rászorultsági alapon, a települési önkormányzattól járó juttatásoknak kellene lenniük. Ezek finanszírozására a kisebbségi jogi szabályozás nem ad lehetőséget, és forrásokat sem rendel hozzá. A CKÖ-k azonban ilyen kiadásokat is vállalnak, ami azt jelenti, hogy a települési önkormányzat valamilyen oknál fogva nem képes vagy nem akar eleget tenni ilyen irányú kötelezettségeinek. Sok esetben szinte áthárítja a gondot: „menjetelek a cigány önkormányzathoz, ez az ő feladatuk” felkiáltással. A CKÖ-k pedig szeretnének megfelelni a roma lakosság elvárásainak, bár erre sem jogszabályi, sem anyagi lehetőségük nincs.⁶⁸

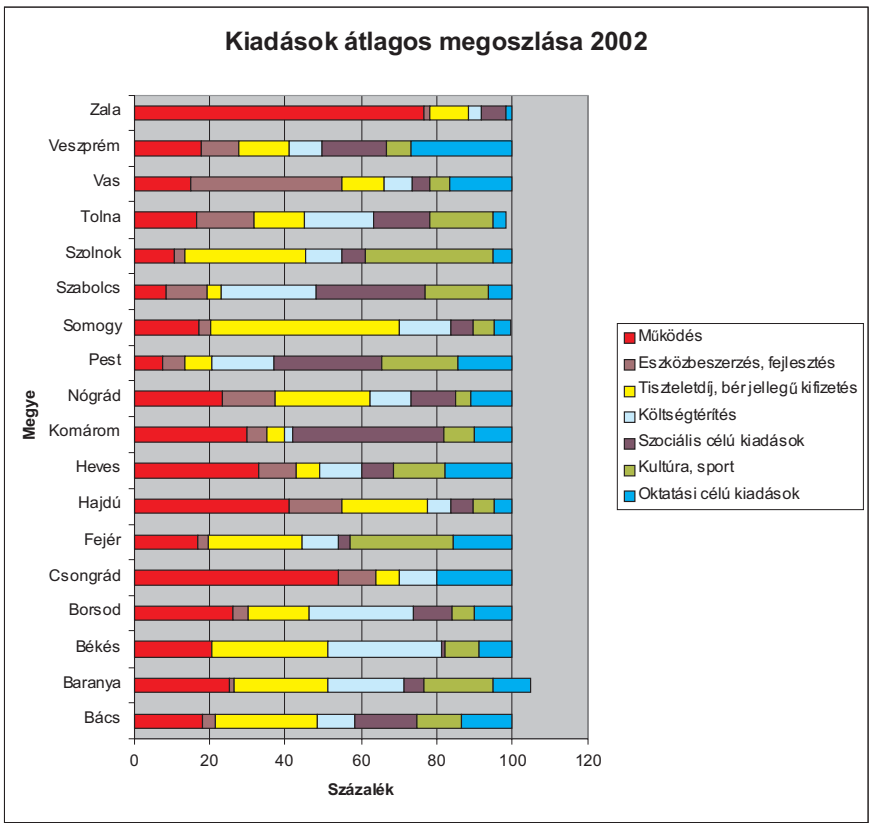
Végül röviden foglalkozunk a jogszabályi előírások szerinti legfontosabb feladattal, a kulturális célokra fordított kiadásokkal. Amint a törvényi szabályozás ismertetéséből világosan kitűnt, a CKÖ-knek – más nemzetiségekhez hasonlóan – ezen a területen kellene a fő tevékenységüket kifejteniük, a kulturális identitás megőrzésén, erősítésén munkálkodva. Ennek ellenére átlagosan csak a költségvetés 12 százalékát fordítják erre a célra. Tapasztalataink szerint ezek a rendezvények általában a települési önkormányzattal közösen megtartott majálisok, cigánybálok, valamint a kölcsönös ellenérzések leküzdését szolgáló cigány–rendőr labdarúgó-mérkőzések. Szinte nem talákoztunk olyan esettel, amikor a kisebbségi önkormányzat például színházat vagy más kulturális csoportot hozna létre és támogatna, de ezen nincs nagyon mit csodálkozni, amikor az összehasonlíthatatlanul nagyobb költségvetéssel gazdálkodó Országos Önkormányzat sem igen tesz ilyet. Így az a furcsa eset áll elő, hogy a cigány kulturális identitásörzés támogatását alapvetően nem az erre a célra létrehozott cigány kisebbségi önkormányzatok látják el, hanem civil szervezetek.

Természetesen érdemes a kiadási szerkezetet megyei és településtípus szerinti bontásban is megnézni, mivel a bevételek tárgyalásakor talákoztunk olyan megyékkel is, amelyek kisebbségi önkormányzatai igen jelentős költségvetésűek. Meg kell vizsgálnunk, hogy az ő esetükben hasonló módon költik-e el a pénzt, esetleg tapasztalhatók-e eltérések közöttük.

Néhány kiugró értéktől eltekintve nem találunk túlságosan nagy eltéréseket, ha először a megyei átlagokat nézzük meg a működési költségek szerint, bár ezeknél a megyéknél viszonylag alacsony volt az esetszám. Inkább az a feltűnő, hogy a romák által sűrűn lakott Szabolcs-Szatmár megyében, de ez elmondható Pest megyéről is, igen keveset fordítanak erre a tételre. A szociális célú kiadások terén az előbb is említett Szabolcs-Szatmár és Pest megye jár az élen, de mindenképpen idesorolható még Bács-Kiskun és Komárom megye is. A jogszabályok rendkívül hiányos ismeretére utal néhány esetben, hogy Békés, Csongrád, Szolnok és Somogy megyében szinte egyáltalán nem fordítanak pénzt ilyen típusú kiadásokra. Érdemes felidéznünk a megelőző fejezetet, amelyben arról volt szó, hogy átlagosan a legjobban finanszírozott önkor-

⁶⁸ A tevékenységi szerkezet tárgyalásakor folytatjuk majd ezt a gondolatmenetet, továbbgöngyöltve a működés félresiklott szálait.

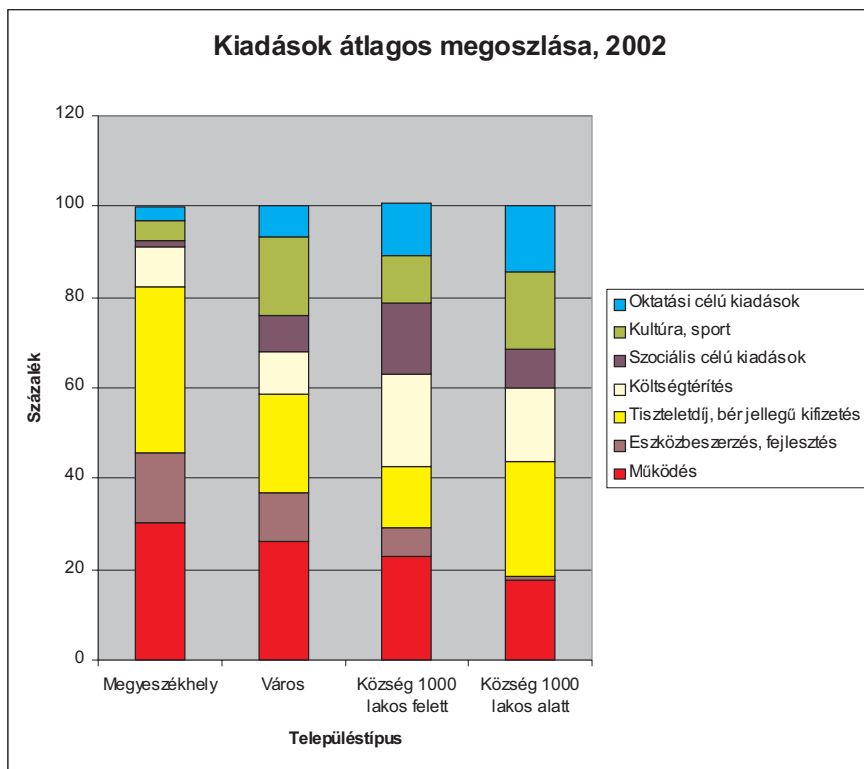
mányzatok is ezekből a megyékből kerültek ki. Hiszen például a Békés megyei testületek 2002-ben az átlagnak majdnem négyszeresével rendelkeztek, közel 6 és fél millió forinttal, de a Csongrád, a Somogy (közel 4 millió forinttal) és a Zala (több mint 3 millió forinttal) megyei CKÖ-k is igen szép összeggel gazdálkodhattak. Mire is költötték költségvetésük nagy részét? A mintába került Békés megyei CKÖ-k saját elmondásuk szerint 2002-es költségvetésük 60 százalékát, a Somogy megyeiek 65 százalékát, a Szolnok megyeiek több mint 40 százalékát tiszteletdíjra és költségtérítésre fordították. Csak a példa kedvéért visszszámolva az általuk említett költségvetési összegekből: ez Békés esetében közel négymillió, Somogy esetében több mint két és fél millió forintot jelentett. Békés esetében nem is lehet ezen nagyon csodálkozni, hiszen a mintába került – nem túl nagy esetszám alapján – az ottani képviselők 75 százaléka inaktív. A Szolnok megyeiek esetében pedig mindenképpen ki kell emelni, hogy költségvetésük legnagyobb hányadát a törvényben meghatározott elsődleges célra, a kulturális identitás megőrzését szolgáló programokra fordították. Érdeemes még utalnunk Borsod megyére is, mivel költségvetésük legna-

53. diagram

gyobb hányadát ők is tiszteletdíjra és költségtérítésre költötték, de ebben a megyében rendkívül alacsony volt az átlagos költségvetés – 987 ezer forint –, és a képviselők között közel 70 százaléka volt itt is inaktív. Tehát jó néhány esetben ezzel a szemponttal tudjuk magyarázni a kiadási oldalon levő aránytalanságokat, más esetekben nem tudjuk, miért így osztották fel a költségvetést.

Mindezek után megnéztük a kiadási szerkezetek alakulását településtípus szerint is.

54. diagram

A grafikonból jól látható, hogy a megyeszékhelyeken levő CKÖ-k esetében a működés költségei – és itt ismét beleértjük a fejlesztést, a tiszteletdíjat és a költségtérítést is – alapvetően a teljes költségvetést felemésztik. Így akár a szociális, az oktatási, de még inkább a kulturális programokra fordított összegek alacsony volta arra utalhat, hogy aktivitásuk meghatározó részét saját működésük köti le, és kisszámú programjaikkal nem jutnak el igazán a megyeszékhelyen lakó roma lakossághoz. Tehát alig van kapcsolat a képviselők és képviseltjeik között, ami talán az adott település nagyságával is magyarázható. Bár mint emlékeztetünk rá, ezeken a településeken a költségvetések is a legnagyobbak.

A települések nagyságának csökkenésével mérséklődnek a működésre fordított összegek is – bár a tiszteletdíjak és a költségtérítések összege kiegyensúlyozottságot mutat –, és egyre többet fordítanak szociális, oktatási és kulturális célokra. Számunkra ezek az adatok – valamint az interjúk kutatásban szerzett tapasztalataink is – azt mutatják, hogy a kisebb településeken sokkal közvetlenebb a kapcsolat a roma lakosság és az őket képviselők között. Így van ez még akkor is, ha nagy összegeket fordítanak olyan kérdések megoldására, amelyek nem a CKÖ-k feladata lenne. De legalább létezik valamelyes kapcsolat. Mindezek alapján nehezen tudunk egyetérteni azokkal a véleményekkel,⁶⁹ amelyek szerint a helyi kisebbségi önkormányzatokat kellene megszüntetni, és az országosakat meghagyni. A kisebb települések esetében ugyanis legalább konkrétan ismerhető a testületek tevékenysége.

Végezetül itt is megpróbáljuk az átlagos – ezért nem létező – kisebbségi önkormányzat gazdálkodását modellezni. Így elmondható, hogy – 2002-es adatok alapján – egy CKÖ 1 712 000 forinttal rendelkezik évente. Ennek a bevételnek nagy részét a 655 000 forintos állami normatíva képezi, de átlagosan a helyi önkormányzatoktól 560 000 forint támogatást is kapnak. Valamivel több, átlagosan 650 000 forintot sikerül évente pályázaton is nyerniük, amelynek nagyobb része általában valamelyik minisztériumtól vagy a MACIKA-tól származik. Az így megszerzett összeget meglehetősen arányosan osztják szét a megvalósítandó feladatok finanszírozására. Tehát elköltötenek több mint félmilliót a működési költségekre és fejlesztésre, további 600 ezret a tiszteletdíjakra és a költségtérítésre. A megmaradó félmilliót pedig szinte egyenletesen szociális támogatásra, oktatási célúnak nevezett, bár inkább bújtatott szociális célú tételekre, valamint kulturális események megszervezésére költik el. Mindebből az a következtetés vonható le, hogy egyrészt költségvetésük több mint kétharmada felemészti saját fenntartásukat, a megmaradó egyharmad részét pedig olyan célokra fordítják – szociális segítézés –, amelyre nincs jogszabályi felhatalmazásuk.

3. SZEMÉLYI FELTÉTELEK: A CIGÁNY KISEBBSÉGI ÖNKORMÁNYZATI TAGOK JELLEMZÉSE

A sikeres működés harmadik, igen fontos feltétele a megválasztott képviselők személyes tudásának, valamint körülményeinek megfelelő volta. A CKÖ működése szempontjából alapvető fontosságúnak tartjuk, hogy a megválasztott képviselők milyen mértékben akarják és tudják ellátni vállalt feladataikat. Ezt pedig döntően személyes körülményeik határozzák meg: mennyi időt tudnak szentelni a tisztségükből adódó kötelezettségeiknek, életkörülményeik lehetővé teszik-e az intenzív munkát, vagy inkább a megélhetésre kell koncentrálniuk. Nem utolsósorban pedig az, hogy tudásuk színvonala, iskolai végzettségük alap-

⁶⁹ Vö. Rátkai Árpádnak az irodalomjegyzékben megtalálható művében kifejtett véleményével.

ján elég felkészültek-e a tisztségük ellátására. Így alapvető a megszerzett tudás mértéke, amelyet az iskolai végzettséggel, illetve a különböző továbbképzési lehetőségek kihasználásával próbálunk jellemezni. De idetartozik a képviselők foglalkozása, munkahelyük típusa, illetve egyéb, meghatározó tulajdonságaik is. Ezért kutatásunkban különös figyelmet fordítottunk ezekre a körülményekre.

A Csefkó–Pálné-féle kutatás eredményeinek⁷⁰ is egyik sokat hivatkozott része volt a kisebbségi önkormányzatok tagjainak alapvető tulajdonságait felsoroló adatok bemutatása. Ekkor – e kutatás szerint –, az első ciklusban a cigány képviselők között a legfeljebb 8 általánost elvégzők aránya 63 százalék volt, és ebben a kategóriában legfeljebb a ruszinok lehettek még „versenyben” (56 százalék), a többi kisebbség esetében igen alacsony számokat mutatott a kutatás. A szakmunkás végzettségűeknél 25 százalékkal képviseltették magukat a romák, bár ezzel már nem sokkal előzték meg a szerbeket (22 százalék) és a szlovákokat (21 százalék). Középfokú végzettségű a roma képviselők 8 százaléka, ebben a kategóriában már teljesen utolsó helyre kerülve, és 3 százalék volt a felsőfokú végzettséggel rendelkező cigány képviselők aránya, ami már csak töredéke volt a többi kisebbség ebben a kategóriában meglévő adatainak. A foglalkozás jellege szerint a cigányok 92 százaléka fizikai, 3 százaléka adminisztratív, 5 százaléka szellemi dolgozó volt. A munkahely típusa szempontjából 32 százalékuk dolgozott közintézményben, 31 százalékuk a szolgáltató szektorban, 27 százalékuk vállalkozó, 4 százalékuk szövetkezeti, 5 százalékuk egyéb dolgozó volt. Mindezek mellett 32 százalékuk volt munkanélküli, 23 százalékuk nyugdíjas, 23 százalékuknak volt munkaviszonya, míg 4 százalékuk közhasznú munkásként tevékenykedett, 6 százalékuk jövedelempótló támogatásban részesült, 7 százalékuk volt vállalkozó és 3 százalékuk volt gyeden vagy gyesen. Összességében mindenkit meglepett a roma képviselőknek a többi nemzetiségihez képest sokkal nehezebb helyzete, pedig ezek az adatok csak a romákra vonatkozó akkori országos átlagot tükrözték, vagy inkább jobb helyzetet mutattak. Mégis megdöbbentő, hogy a cigány képviselők közel kétharmada legfeljebb általános iskolai végzettségű, és alig 3 százalékuknak volt felsőfokú végzettsége (pedig ez is jobb volt az országos átlagnál!). Egyharmaduk munkanélküli volt, és akinek volt munkája, azok is szinte kivétel nélkül fizikai munkásként tevékenykedtek. Eszerint elmondható, hogy egyrészt egzisztenciálisan kiszolgáltattott, másrészt szellemileg igen kevésbé felkészült képviselők próbálták megvalósítani a jogszabályok és a választók bizalma által rájuk ruházott feladatokat.

Az érdekesnek tűnő összehasonlítás lehetőségét kihasználva, mi is feltettünk hasonló kérdéseket kutatásunk során. Már a 30 településre kiterjedő kutatásunknak is fontos részét képezte az a kérdés, hogy mi változott a második ciklusra. Vizsgálatunkban ekkor 125 képviselő adatai szerepeltek. A 30 között 9 olyan település volt, ahol 3-ból, és 18, ahol 5 főből állt a CKÖ. Két település

⁷⁰ Csefkó Ferenc – Pálné Kovács Ilona (szerk.): *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon*. I. m.

esetében – Gyöngyös és Péterváására – 4-4 tag volt az adatfelvétel idején, az egyik esetben haláleset, a másik településen pedig lemondás miatt fogyatkozott meg az egyébként 5 fős testület. Érdekes, hogy az összes képviselőnek csak egyötöde volt nő: 4 női elnök és 21 női tag volt. A megyénkénti arányok hasonlóknak mutatkoztak. A mintában Borsod megyében nem volt ugyan női elnök, de a tagok száma hasonló arányt mutatott a többi megyéhez képest is. Szintén érdekes – bár ennek okára nem tudunk választ adni –, hogy a keleti országrészből a főváros felé haladva növekedett a női tagok aránya.

A képviselők nemenkénti megoszlása, megyei bontásban:

Megye			Nem		Összesen
			Férfi	Nő	
BAZ	CKÖ	Elnökök száma	10		10
		% a megyei CKÖ-n belül	100,0		100,0
		% a megyei képviselőkön belül	22,7		22,7
		Tagok száma	27	7	34
		% a megyei CKÖ-n belül	79,4	20,6	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	61,4	15,9	77,3
		Összesen	Képviselők száma	37	7
		% a megyei CKÖ-n belül	84,1	15,9	100,0
		% összesen	84,1	15,9	100,0
Szabolcs	CKÖ	Elnökök száma	8	2	10
		% a megyei CKÖ-n belül	80,0	20,0	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	18,2	4,5	22,7
		Tagok száma	30	4	34
		% a megyei CKÖ-n belül	88,2	11,8	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	68,2	9,1	77,3
		Összesen	Képviselők száma	38	6
		% a megyei CKÖ-n belül	86,4	13,6	100,0
		% összesen	86,4	13,6	100,0
Heves	CKÖ	Elnökök száma	5	1	6
		% a megyei CKÖ-n belül	83,3	16,7	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	22,7	4,5	27,3
		Tagok száma	9	7	16
		% a megyei CKÖ-n belül	56,3	43,8	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	40,9	61,8	72,7
		Összesen	Képviselők száma	14	8
		% a megyei CKÖ-n belül	63,6	36,4	100,0

		% összesen	63,6	36,4	100,0
Budapest	CKÖ	Elnökök száma	2	1	3
		% a megyei CKÖ-n belül	66,7	33,3	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	13,3	6,7	20,0
		Tagok száma	9	3	12
		% a megyei CKÖ-n belül	75,0	25,0	100,0
		% a megyei képviselőkön belül	60,0	20,0	80,0
	Összesen	Száma	11	4	15
		% a megyei CKÖ-n belül	73,3	26,7	100,0
		% összesen	73,3	26,7	100,0

Életkor tekintetében a megválasztott képviselők 30 és 50 év közöttiek. Figyelemre méltó azonban, hogy több mint 11 százalékuk már 30 év alatti, tehát a helyi szintű politizálásban megjelent egy új, a rendszerváltozás ideje körül felnőttkorba lépő generáció. Mindezek mellett fontos megemlíteni, hogy a mintába került CKÖ-képviselők átlagéletkora akkor 42 év volt. Megítélésünk szerint ez annak is tulajdonítható, hogy generációváltás zajlik a helyi szintű cigánypolitikában: egyre kevesebben vannak az idős képviselők. A romák között megszokott, életkorból fakadó tekintély most már inkább csak a CKÖ-elnökök között érvényesül, ott jelenthet még fontos szempontot.

A CKÖ-képviselők tekintetében talán az egyik legfontosabbnak tartott mutató az iskolai végzettség. A helyi, települési vezetők közhelynek számító – de a kutatás során is gyakran hangoztatott – véleménye: a romák azért alkalmatlanok a fejlődésre, mert tanulatlanok, nem is ismerik a tudás értékét. Megítélésük szerint ez jellemző a cigányok vezetőire is, „nagy tolerancia” szükséges a közös munkához. A külső szemlélő is biztos abban, hogy a modernizálódó közigazgatásban csak megfelelő és sokrétű ismeretekkel felvértezett „ügyintézők” képesek a hatékony érdekérvényesítésre. És ma már egy gimnáziumi érettségi nyújtotta tudásnál jóval többre, olyan korszerű ismeretekre van szükség, amelyet a felsőoktatásban eltöltött idő alatt, de gyakran még ezeken a tanulmányokon is túlmutató továbbképzéseken lehetséges csak megszerezni.

Mindezek fényében valóban rendkívül alacsony szinten állnak a mintába került CKÖ-tagok adatai, az előző ciklushoz képest viszont bizonyos előrelépésnek lehettünk tanúi. Több mint 50 százalékuk legfeljebb általános iskolai végzettségű, több mint egytizedüknek még ennyi sincs. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya alig több mint 6 százalék, de ez már duplája a Csefkó-féle kutatásban mértnek. A CKÖ-elnökök között viszont nincs egyetlen diplomás sem. A legtöbb, még általános iskolai végzettséggel sem rendelkező önkormányzati tagot Heves megyében találtuk, Borsodban azonban még ilyen elnök is volt. A végzettség szempontjából kétségkívül legrosszabb helyzetet Szabolcsban tapasztaltuk, itt legfeljebb 8 általánossal rendelkezett a képviselők 63,1 százaléka. Szintén az átlag felett volt Borsod 54,5 százaléka. Ezzel szemben a fővárosban a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők szá-

ma 35,7 százalék volt. Az érettségizettek aránya a vidéki megyékben 13-15 százalék körül mozogott, ehhez képest kiemelkedően magas volt Budapesten, itt több mint 42 százalék volt. Hasonlóan kiugróan magas volt a diplomások száma a fővárosban is: a vidéki, átlagosan 4,5 százalékkal szemben itt több mint 20 százalék volt.

Ha megnézzük az iskolai végzettség megoszlását az életkor és a megyei adatok szerinti bontásban is, jól látható, hogy Szabolcsban és Hevesben volt leginkább aggasztó a helyzet. Itt a legfiatalabb korosztály körében igen magas volt azoknak az aránya, akik az általános iskolát be sem fejezték, míg Borsodban és a fővárosban nem volt ilyen eset. Borsod megye kivételével a többi megye esetében érettségivel csak a 40 év fölöttiek rendelkeztek. Hasonlóan rossz értéket mutatott a statisztika a diplomásokra vonatkozóan is: jellemző módon ugyanis nem a fiatalabb generációnak volt diplomája. Természeteszerű tehát, hogy az egyébként sem sok fiatal képviselő nem a legfelkészültebbek közül került ki; „hatalomátvétel” esetén egy alacsonyabban képzett vezető réteg látszik kinőni. Ez sok mindent jelenthet. Egyrészt várhatóan kevésbé színvonalas működést a következő években, persze csak abban az esetben, ha a jövőben is ők maradnak a helyi cigány politizálás reprezentánsai. Másrészt jelentheti ez azt is, hogy a fiatal cigány értelmiségi réteg egyre kevésbé vesz részt helyi szinten a kisebbségi politizálásban. Ennek okait pedig kereshetjük az asszimilációban is, amikor a diplomások a társadalmi körülmények miatt már nem szerencsés, ha magukat cigánynak tartják. Másrészt az is lehetséges, hogy ők a politikai ambícióikat nem helyi szinten, hanem a központi közigazgatásban vagy politikai életben kívánják kiélni.

Ezzel függ össze a továbbképzés kérdése is. Hiszen ha valakinek hiányosak az ismeretei, különböző, rövidebb ideig tartó „képzéseken” próbálja kiegészíteni meglévő tudását. Ebből a szempontból a képviselők aktívnak mondhatók. 42-en legalább egy alkalommal, míg 12-en négyszer is megpróbálták továbbfejleszteni tudásukat. Érdekes az is, milyen területeken érezték az érintettek úgy, hogy szükségük van további ismeretekre. Jól látható, hogy leginkább jogi, igazgatási, valamint kulturális és oktatási területeken igyekeztek magukat továbbképezni. Nagy igény mutatkozott azonban a pénzügyi, valamint a pályázatok elkészítésével kapcsolatos ismeretekre is. Persze alapvetően meghatározta a tanfolyamokon való részvételt az is, hogy kinek mire volt lehetősége. A képviselők akkor jutottak el valamilyen ismeretbővítésre, ha valaki megszervezte és felajánlotta számukra a részvételt. Tehát alapvető összefüggést látunk a „kínálat” és a „kereslet”, valamint az önképzés hiánya között. A leginkább aktív szervezőnek a civil szervezetek tűntek, de a megyei önkormányzat és a közigazgatási hivatal is igyekezett segítséget nyújtani a CKÖ képviselői számára munkájuk elvégzéséhez.

Az iskolai végzettséggel szoros összefüggésben van a munkaviszony és a foglalkozás kérdése is. A mintánkba került képviselők 22 százaléka az adatfelvétel idején munkanélküli volt. Foglalkozás tekintetében pedig – és itt az iskolai végzettséggel volt szoros összefüggés – alapvetően a fizikai jelleg (60 százalék) volt a meghatározó.

Szervező	Résztevők száma	Résztevők aránya (%)
Megyei önkormányzat	16	26,2
Közigazgatási hivatal	16	26,2
OCÖ	10	16,4
Népfőiskola	1	1,6
Helyi önkormányzat	12	19,7
Civil szervezet	25	41
Egyéb	14	24,6

Érdekesen alakult a munkanélküliség kérdése is. A teljes mintában 22 százalék volt a teljes munkanélküliség, a megyei megoszlás szerint Szabolcs megyében ez elsősorban a fiatalokra vonatkozik, de igen magas volt az egyéb inaktívák száma is. Borsod megyében hasonló számokat kaptunk. Itt azonban a közhasznú munkások száma volt igen magas, ami szintén nem a tartós foglalkoztatás jele. Talán a magas munkanélküliség is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a képviselők – elmondásuk szerint – igen aktívan vettek részt a kisebbségi önkormányzat munkájában, működtetésében. Kevés azok száma, akik egyáltalán nem működtek közre megválasztásuk után (2,5 százalék), és megközelítően ugyanannyian vettek részt az üléseken alkalmanként, mint napi gyakorisággal. A 30 településre vonatkozó adatok azt mutatják, hogy igen aktívan működő CKÖ-kről van szó. Az itt feltételezett aktivitás mellett (és figyelembe véve azt a szempontot is, hogy ismereteink szerint igen sok képviselőnek nem volt legális jövedelme, mert munkanélküli volt, vagy csak igen alacsony volt a bevétele, mert valamilyen más ellátási formában részesült) valóban csak jelképesnek mondható a megállapított tiszteletdíjak összege. A képviselők közel 27 százaléka ingyen látta el a feladatát, és a tagok több mint 70 százaléka legfeljebb tízezer forintot kapott havonta. Hozzá kell tennünk, hogy a költségtérítések aránya hasonló értékeket mutatott.

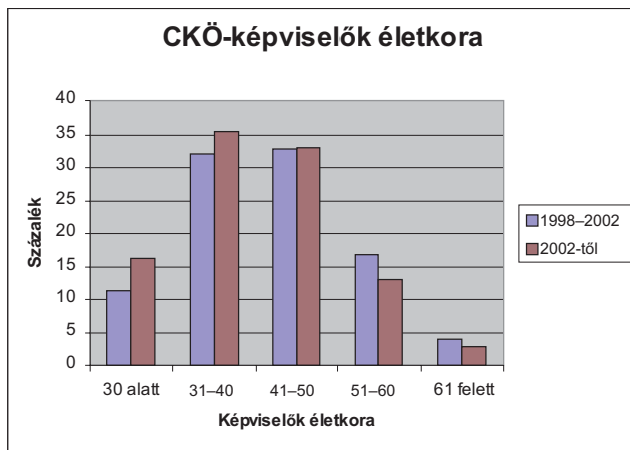
Még egyszer visszautalva az első ciklusban végzett vizsgálatra, elmondhatjuk, hogy néhány pozitív irányú elmozdulás mellett egy lassú, minőségi változásnak lehettünk tanúi a második ciklusban. Persze ezek a jellemző adatok még jelentős mértékben elmaradnak más nemzetiségek hasonló mutatóitól, de ezt a néhány év alatt lezajlott változást nem szabad lebecsülnünk. Különösen akkor nem, ha ez tendenciaszerűvé válik, mert hosszabb távon valóban minőségi változást eredményezhet. Ezért is voltunk kiemelten kíváncsiak a harmadik ciklus adataira, amelyeket az egész országra kiterjedő, 100-as mintán felvett kérdőíves felméréssel kívántunk megszerezni. Reményeink szerint így sokkal pontosabb adatok birtokába juthattunk, mint a 30 település vizsgálat során.

A 2003-as adatfelvételünk után 452 megválasztott cigány kisebbségi önkormányzati képviselő adatait tudjuk elemezni. A nemek megoszlása hasonló a 30-as minta esetében tapasztaltnak, a képviselők 79 százaléka férfi és 21 százaléka nő. Néhány megyében azonban kiugróan magas arányban képviseltetik magukat a nők. Így ebben a vonatkozásban érdemes megemlíteni Bács-Kis-

kun vagy Hajdú-Bihar megyét. Az elnöki pozícióban azonban még nem érik el az átlagot, mindössze 11 százalékban töltik be ezt a tisztséget.

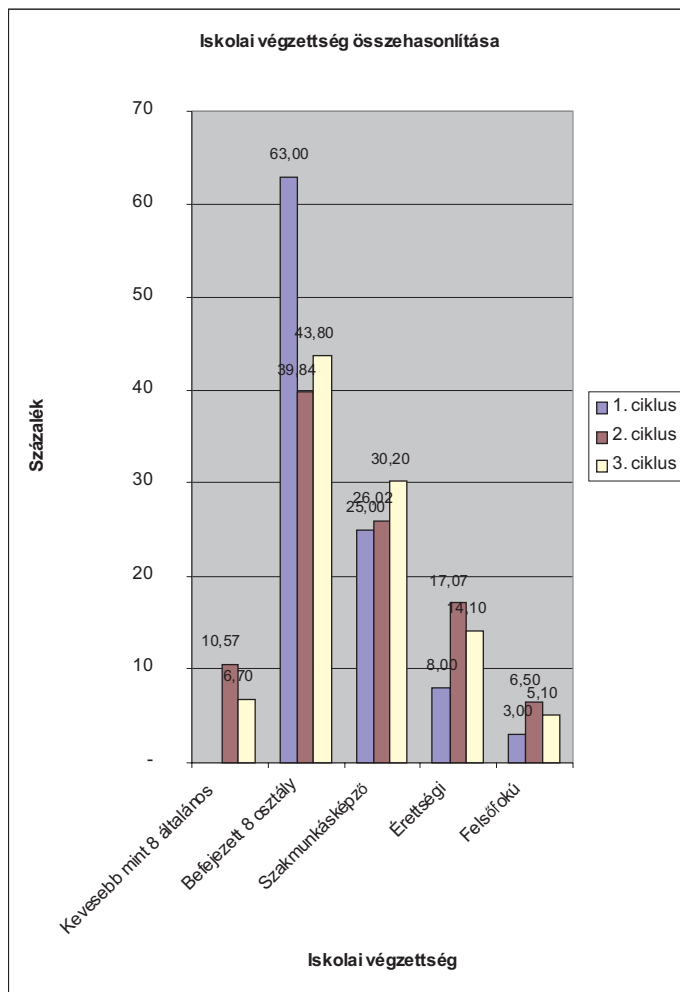
Megkérdeztük azt is, hogy a cigány kisebbségi önkormányzatnak van-e nem cigány származású képviselője. Természetesen – mint a jogszabályi elemzésből látható volt – az identitás szabad megvallásának nincsenek korlátai, bárki romának is vallhatja magát. Bár ennek vállalását csak igen fontos ok indokolhatja, mivel nem ez az a társadalmi státus, amelyre sokan vágnak. Ahhoz pedig, hogy valaki kisebbségi képviselő legyen, még a származás megvallására sincs szükség. Mindezek mellett úgy gondoljuk, azért szerencsésebb, ha a cigányok ügyeiben eljáró, elvileg a cigányok által megválasztott, cigány kisebbségi önkormányzatnak cigányok a tagjai. Kutatásunkban 100 településből 8 helyen mondták, hogy nem roma képviselő is tevékenykedik a kisebbségi önkormányzatban. Ebből hat helyen egy-két tagról van szó, míg két helyen gyakorlatilag az egész cigány kisebbségi önkormányzat nem cigányokból áll. Ez utóbbi két település egy Heves megyei község és egy Komárom megyei nagyváros. Érdekes volt az így kapott adatokat összevetnünk a települési önkormányzatoktól ugyanerre a kérdésre kapott válaszokkal, és nagyon hasonló adatokhoz jutotunk. Ők hat helyet neveztek meg, ahol szerintük nem roma kisebbségi képviselő is található, illetve két helyen nem válaszoltak. A hatból négy hely megegyezik a CKÖ-k által megnevezettekkel is. Érdekesség, hogy a települési vezetők azt a két helyet nem említették, ahol a CKÖ-k – saját bevallásuk szerint – szinte csak nem romákból állnak. De az is lehetséges, hogy valaki félreértette a kérdést. A válaszok többségének egyezése viszont tájékozottságra utal a település vezetői körében is.

Az életkor tekintetében – természetesen – még mindig a 30 és 50 közöttiek adják a képviselők derékhatát, de egyértelműen folytatódott a fiatalodási tendencia az előző ciklushoz képest. Így a képviselők már több mint 16 százaléka 30 év alatti.

55. diagram

Az iskolai végzettséget illetően is folytatódott a nagyon lassan javuló tendencia, bár nem minden területen, illetve adódhatnak bizonyos hibák az elemszámok eltéréséből is.

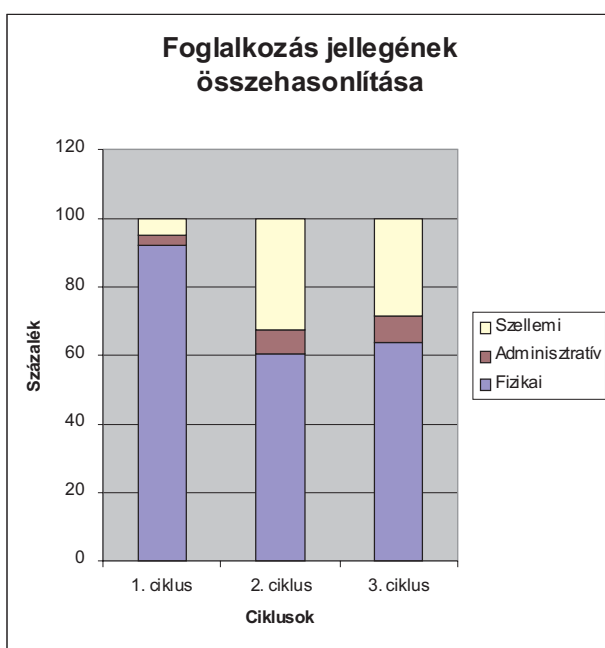

56. diagram

Az elemzés alapján úgy tűnik,⁷¹ hogy a felsőfokú végzettségűek és érettségizettek aránya kissé csökkent – 5,1 százalék és 14,1 százalék –, bár ez lehet az ingadozás mellett mintavételi hiba is, viszont többen vannak, akik már elvégezték a nyolc általánost, illetve szakmunkás végzettséggel rendelkeznek az előző cik-

⁷¹ A Csefkó-féle kutatásban nem adják meg bontásban a 8 általánost befejezettek és nem fejezettek arányát. Így a kiugró eltérés ebből adódik. Lásd i. m. 73.

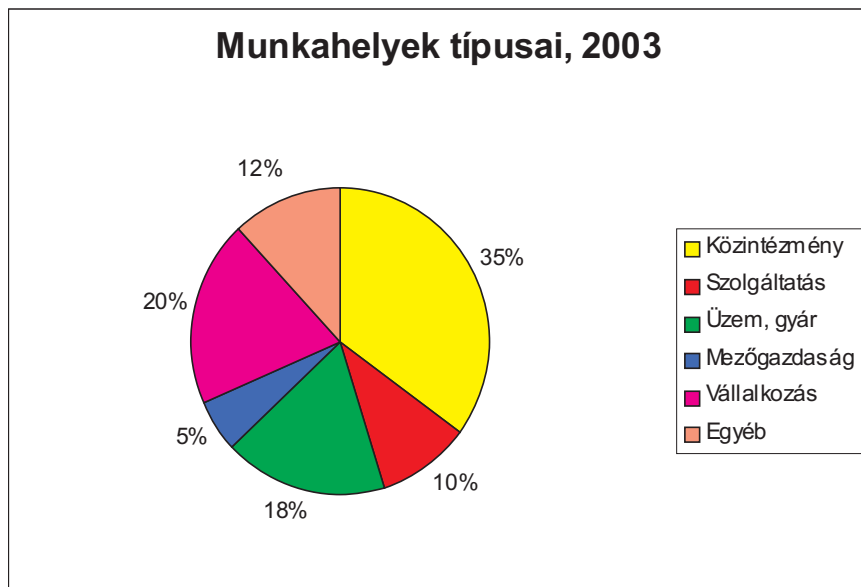
lushoz képest. Itt már találunk – ha nem is nagy számban – felsőfokú végzettségű CKÖ-elnököt is, bár az egyértelmű többséget – közel 70 százalékot – hasonló arányban az általános iskolát befejezett, illetve szakmunkás végzettségű emberek teszik ki. Még mindig van 5 olyan elnök is, aki nem fejezte be az általános iskolát, ők kisebb településen tevékenykednek. A felsőfokú végzettség azonban – elemzésünk szerint – nem függ a település nagyságától, és a megyék tekintetében is igen szórt eredményt tapasztalhatunk. A tagok esetében a település nagyságával emelkedik az iskolai végzettség színvonala is. Érdekes, hogy a 10 elnöki pozíciót betöltő hölgy esetében hárman felsőfokú végzettségűek, ketten érettségizettek, és nincs olyan közöttük, aki nem fejezte volna be az általános iskolát. Így arányukhoz képest a női elnökök iskolázottabbak, de ez vonatkozik az egyéb tagok esetére is.

57. diagram

Foglalkozás tekintetében a képviselők több mint 63 százaléka fizikai, közel 8 százalékuk adminisztratív és 28,5 százalékuk szellemi dolgozó. A „szegényebbnek” tartott megyék esetében talákoztunk több fizikai dolgozóval, míg a településtípus szerinti megoszlásban a megyeszékhelyek a szellemi dolgozók tekintetében voltak felülreprezentáltak. A női tagok esetében alapvetően az adminisztratív foglalkozás volt a meghatározó. Igazi elmozdulást csak az első ciklushoz képest regisztrálhatunk.

A munkahely típusa szempontjából első helyen a közintézmény állt, majd 20 százalék körüli volt a gyári munkások és a vállalkozók száma is.

58. diagram

A megyei eloszlás tekintetében olyan megyék is találhatóak, ahol kiemelkedően nagy számban közintézmény jelentette a képviselők munkahelyét, regionálisan pedig a főváros körüli megyék esetében legnagyobb ez a szám.

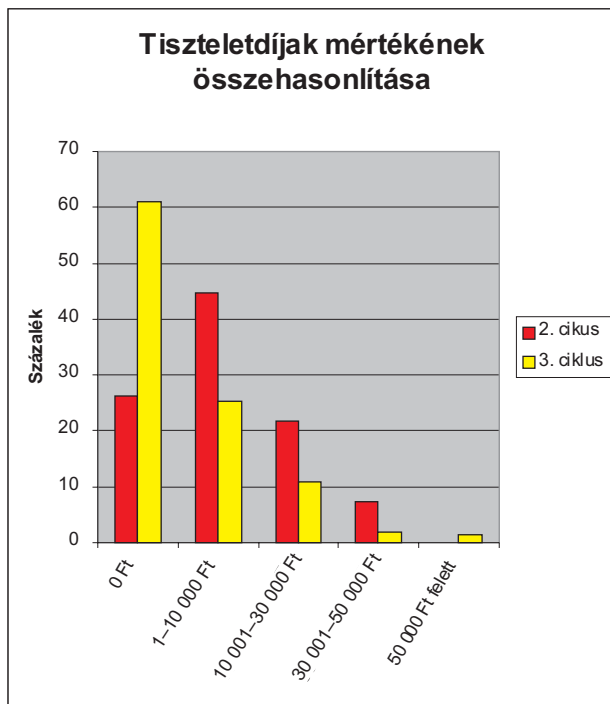
A CKÖ-képviselők közel 18 százaléka – meghaladva az országos átlagot – volt munkanélküli, különösen kiugró nagy számban Fejér, Nógrád és Szabolcs megyében. Továbbá 41 százalékuknak volt munkaviszonya, illetve igen jelentős számban voltak további inaktívak is.

Megye	Van munkaviszonya	Munkanélküli	Nyugdíjas	Közhasznú munkás	Jövedelem-pótló támogatásban részesül	Vállalkozó	Gyesen, Gyeden van	Szabadfoglalkozású	Egyéb
Bács	40,00%		13,30%	26,70%				20,00%	
Baranya	52,60%	5,30%	23,70%	2,60%	13,20%				2,60%
Békés	25,00%	25,00%	50,00%						
Borsod	25,60%	25,60%	17,90%	5,10%	11,50%	5,10%	2,60%	1,30%	5,10%
Csongrád	50,00%	20,00%	10,00%			20,00%			
Fejér	10,00%	60,00%	20,00%						10,00%
Győr	25,00%	25,00%				12,50%			37,50%
Hajdú	40,00%	16,70%	16,70%		3,30%	3,30%	3,30%	6,70%	10,00%
Heves	38,50%	23,10%	17,90%	2,60%	5,10%	5,10%			7,70%
Komárom	60,00%		10,00%			20,00%		10,00%	
Nógrád	25,00%	37,50%	4,20%			16,70%	8,30%		8,30%
Pest	74,20%	3,20%	9,70%	6,50%		6,50%			
Somogy	60,60%	15,20%	12,10%			3,00%	3,00%	3,00%	3,00%
Szabolcs	48,00%	32,00%	16,00%						4,00%
Szolnok	40,00%	2,90%	25,70%	14,30%		8,60%	2,90%		5,70%

Megye	Van munkaviszonya	Munkánélküli	Nyugdíjas	Közhasznú munkás	Jövedelem-pótló támogatásban részesül	Vállalkozó	Gyesen, Gyeden van	Szabadfoglalkozású	Egyéb
Tolna	18,80%	18,80%	6,30%	25,00%		18,80%		6,30%	6,30%
Vas		25,00%	37,50%	12,50%			12,50%		12,50%
Veszprém	46,70%	6,70%	20,00%			6,70%	13,30%		6,70%
Zala	80,00%	20,00%							

Az inaktívak nagy száma miatt is különösen kíváncsiak voltunk a tiszteletdíjak összegére is.

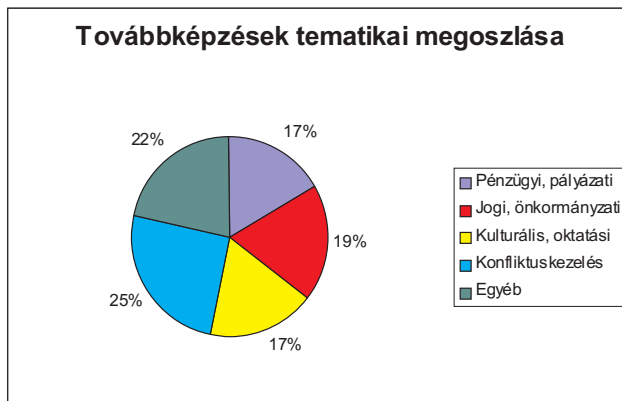

59. diagram

Így azt tapasztaltuk – a CKÖ-elnökök elmondása szerint –, hogy a képviselők több mint 60 százalékanak nem volt tiszteletdíja, és közel 70 százaléknak még költségterítést sem kapott. És ha részesültek is, döntő többségük (35 százalék) maximum harmincezer forintot kapott havonta, amit legfeljebb tízezer forint költségterítés egészít ki. Szinte természetesnek tűnik, hogy Borsod, Szabolcs és Nógrád megyében van a legtöbb olyan helység, ahol nincs pénzügyi juttatás. Érdekes jelenség az is, hogy a település nagyságával ellentétes módon növekszik a tiszteletdíjban részesülők száma. Tehát a megyeszékhelyeken vannak a legkevésbé rászorulva erre az összegre – bár tudjuk, hogy ott nagyobbak a költségvetések –, míg a kistélepülés kis költségvetéséből is megpróbálnak ki-

szorítani valamit maguknak a tagok, hiszen sok esetben ez az egyetlen jövedelmük más megélhetési forrás hiányában.⁷²

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy hiányos ismereteit hány képviselő próbálja különböző továbbképzéseken kiegészíteni mandátumának évei során. Tapasztalatunk szerint a CKÖ-tagoknak mindössze egyharmaduk próbálja fejleszteni tudását. Az érdeklődőbb emberek általában egy alkalommal (76%), míg kettő, három, négy vagy akár öt alkalommal is részt vesz a más tudásra vágyók 7-8%-a. Általában a városi képviselők a legaktívabbak, de a többi településtípus esetében is egyenletes az eloszlás.

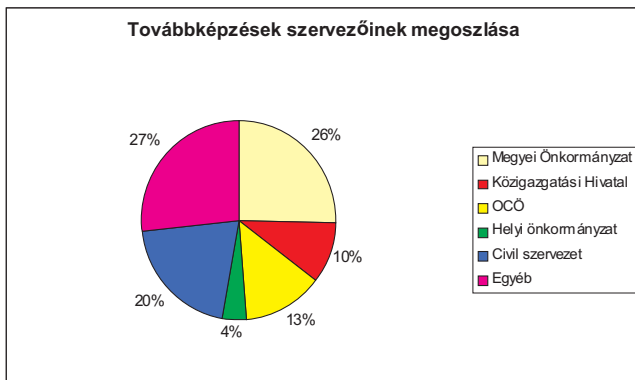

60. diagram

Az általuk felsorolt, összesen 231 továbbképzésből tematika szempontjából egyértelműen a konfliktuskezelés áll az első helyen, míg megközelítőleg hasonló arányban látogatják a pénzügyi, a pályázati, a jogi, az önkormányzati vagy a kulturális témákat felölelő tudásfejlesztéseket. Erdemes kiemelni, hogy a konfliktuskezelés iránt leginkább Pest és Nógrád megyében érdeklődtek, míg Fejér megyében (Zámoly!) senki sem volt erre kíváncsi. Ennek okait azonban azonnal megértjük, ha megnézzük megyei bontásban a megszervezett továbbképzéseket. Ebből látható, hogy például Fejér megyében is alig volt ilyen.

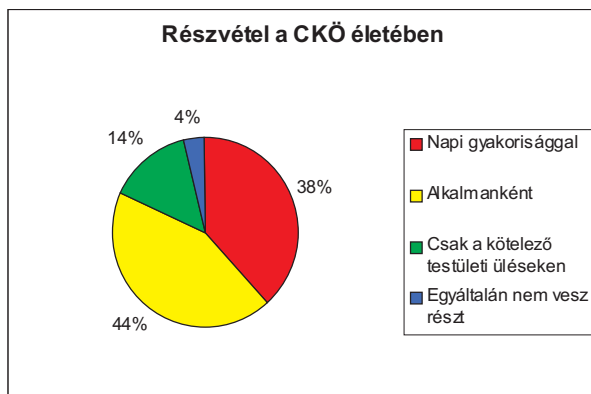
A tematika kiválasztása során – az előbb ismertetett összefüggések fényében – meghatározó a kínálat is, elsősorban az, hogy ki szervezi az adott programot, és értesíti-e a lehetőségről az érdeklődő képviselőt. Ebben a kérdésben, úgy tűnik, hogy a megyei önkormányzatok és a civil szervezetek a legaktívabbak, míg a helyi önkormányzatok nem érdeklődnek intenzíven a kérdés iránt.

⁷² Némi ellentmondásnak látszik, hogy a második ciklusban lényegesen kevesebben voltak, akik nem kaptak tiszteletdíjat. Ne felejtjük el azonban, hogy a 30 településre kiterjedő adatfelvétel a „szegényebb” megyékben készült, így a fentieket elolvasva már nincs is igazi ellentmondás.

61. diagram

Végezetül kíváncsiak voltunk, hogy mindezen szempontok függvényében milyen aktivitást mutatnak a megválasztott képviselők a CKÖ működtetése során. Az adatok azt mutatják, hogy a képviselők közel 18 százaléka nem tekinthető aktívnak, hiszen soha vagy legfeljebb a kötelező üléseken jelenik csak meg. Legnagyobb számban azok vannak (44 százalék), akik alkalmanként – a testületi üléseken kívül általában valamilyen nagy program alkalmával – és több mint egyharmaduk napi gyakorisággal vesz részt a CKÖ életében. Ez utóbbi kategória esetében egyáltalán nem csak az elnökökről van szó, ez a megállapítás csak a vezetők kevesebb mint felére érvényes.

62. diagram

Érdeemes néhány szót ejtenünk az interjú kutatásunk során szerzett tapasztalatainkról is. A polgármesterek személyes megnyilatkozásakor igen rossz véleményeket hallhattunk a CKÖ-tagokkal kapcsolatban. Megítélésük szerint a sikeres együttműködés legnagyobb hátráltatója a kisebbségi tagok felkészületlensége, alacsony képzettsége.

„Ha az önkormányzatuk működését kell megítélni, akkor nagyon szerencsétlen dolog lenne, mert a kisebbségi önkormányzatba olyanokat szavaztak be, akiknek nem feltétlenül ott lenne a helyük. Ez az elnök úrra is igaz, akivel fog találkozni. Emberileg megkérdőjelezhető az ő hozzáállásuk. Ezt alátámasztja az is, hogy számtalan vitájuk volt, a mostani elnök is ki tudja hányadik már, egymást folyton leváltogatják. De az elmúlt egy évben már mintha dolgoznának is.”

Még ennél is radikálisabb véleményt fogalmazott meg egy másik polgármester:

„[...] Ez a három, aki itt volt, most a kisebbségi önkormányzat 3 tagja, ezek végigveszekedtek az elmúlt két hetet. Azon, hogy nem tudtak lopni, se egy szelet kenyeret, semmit a majálisra felajánlott dolgokból... Valahol tehát meg kellene húzni egy limitet, hogy sógorra, komára szavazok, vagy népszerű strici voltam a településen, és ezért lettem vezető. Addig ez a cigány ember semmit nem tud az önkormányzatiságról, nincs is továbbképzés nekik, hogy valamit megtudjon. Egy önkormányzatilag analfabéta ember kerül olyan pozícióba, aki azt sem tudja, hogy eszik vagy isszák ezt az adminisztrációt. Jogtalan, törvénytelen dolgokat csinál, nem szándékosan, hanem mert nem tudja, hogy kell csinálni. [...] A jegyzőnővel csak kiabálnak, vitatkoznak mindennap, hogy a segélyt adja már. [...] Nem lehet nekik megmagyarázni, hogy nem azért van a kisebbségi önkormányzat, hogy az etesse a cigányt. [...] Ehhez azonban olyan kisebbségi vezetők kellenének a településen, aki tiszta fejű, tiszta eszű, jól jelenik meg, ha valahol meg kell jelenni, és tárgyalóképes a település polgármesterével. [...] A kisebbségi önkormányzat mindig a hibát keresi a nagy önkormányzat munkájában, és ha valamit kitalálnak a kis eszközzel, akkor ország-világ elé próbálják kürtölni [...] analfabéta, tudatlan elnökkel nem lehet kisebbségi önkormányzatot vezetni.”

Összegezve ismereteinket elmondhatjuk, hogy szinte minden kategóriában lassú és egyenletes, de pozitív irányú változásnak vagyunk tanúi, különösen az első ciklushoz képest, bár a települési vezetők a legtöbb esetben nem osztják ezt a véleményt. Úgy tűnik azonban, azoknak volt igaza, akik ezt a fejlődési folyamatot prognosztizálták. Még nagyon hosszú utat kell bejárniuk a roma képviselőknek, hogy iskolai végzettségben is tükröződő erős tudással, valamint munkaviszonyban állva, biztos egzisztenciát nyújtó foglalkozást élvezve és ezáltal a körülményeknek nem kiszolgáltatva, megfelelő tárgyalópartnernek tekintse őket a település vezetése.

Mindezek után itt is kísérletet teszünk az átlagos CKÖ-tag meghatározására. Kutatásunk alapján az átlagos cigány kisebbségi képviselő 40 év körüli férfi, aki befejezte általános iskolai tanulmányait, és esetleg szakmunkás-bizonyítványt is szerzett, fizikai dolgozó, akinek van munkaviszonya, és legnagyobb valószínűséggel közintézményben vagy gyárban dolgozik, esetleg vállalkozó. Nem kap tiszteletdíjat és költségtérítést a költségvetésből, a nagyobb városokban lakók erre nincsenek is igazán rászorulva. Valószínűleg részt vett már valamilyen továbbképzésen, és a CKÖ életében pedig a testületi ülésen túl alkalmanként vesz részt.